

BIBLIOGRAFIA BISERICILOR DIN JUDEȚUL VRANCEA

Aurel Nicodei

Studiul bibliografiei referitoare la bisericile din județul Vrancea impune anumite clarificări spațio-temporale și metodologice.

Geografic, județul Vrancea este situată în zona de curbură a munților Carpați, constituindu-se ca o punte de legătură între cele trei provincii istorice românești: Moldova, Muntenia și Transilvania. Înființat în urma reformei administrative din anul 1968 teritoriul său cuprinde fostul județ Putna din Moldova și părți din fostele județe Râmnicul-Sărat din Țara Românească și Tecuci din Moldova.

Reședința județului, orașul Focșani este rezultat din unirea celor două orașe: Focșanii Munteni și Focșanii Moldoveni – în anul 1862.

Din punct de vedere religios, județul Vrancea aparține Eparhiei Buzăului. Acest lucru nu a fost din totdeauna. Zona moldoveană a județului aparținea Episcopiei Romanului, iar cea munteană Episcopiei Buzăului.

Aceste lucruri conferă particularitatea de zonă de interferențe religioase, economice și culturale județului Vrancea.

Pe de altă parte, bibliografia referitoare la bisericile din județul Vrancea poate fi urmărită după mai multe criterii. Unul dintre criterii ar fi acela cronologic–anul apariției lucrării respective. Un alt criteriu este acela al conținutului lucrării. Funcție de aceste criterii putem identifica:

I – Lucrări cu caracter turistic sau de călătorie. Autorul întreprinde o călătorie în această zonă și cu acest prilej descrie locurile vizitate fără a avea un interes special pentru biserici, ci doar amintindu-le. În această categorie intră și modernele ghiduri turistice.

II – Lucrări de istorie propriu-zisă care fac referiri și la locașurile de cult – mănăstiri și biserici evidențiind istoricul și rolul

jucat de acestea în viața social-economico-culturală a societății.

III – Lucrări de istoria artei, cu diversele ei aspecte inclusiv arta religioasă.

În ceea ce urmează vom încerca să trecem în revistă bibliografia existentă care, într-un fel sau altul, face referire la bisericile din județul Vrancea construite până către mijlocul secolului al XIX-lea. Vom urmări în cadrul celor trei tipuri de lucrări și criteriul cronologic al anului apariției lucrării.

I. Lucrări cu caracter turistic sau de călătorie

- N.Iorga în studiul „**Monumentele istorice în vechea noastră literatură**”, din **Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice**, din anul 1933 readuce în atenția specialiștilor jurnalul lui Gh.Asachi¹. Acesta este publicat în **Almanahul de învățătură și de petrecere** ilustrat cu stampe, la Iași, în 1872. Sunt cuprinse relatările unei călătorii făcută de Gh.Asachi în anul 1835 aflat în suita domnitorului Moldovei, Mihai-Vodă Sturza. Călătoria prin județul Putna prilejuiește vizitarea Bisericilor „*Sf.Cruce*” și „*Ovidenia*” din Odobești, Mănăstirii Mira despre care se publică pisania bisericii, câteva referiri la averea acesteia și foarte important, este tipărită o stampă cu o vedere generală dinspre sud-est a mănăstirii². Mai sunt amintite Schitul cu Biserica de lemn Lepșa, Mănăstirea Vizantea, Schitul Brazi „*cu optzeci de ani mai înainte durat de lemn de Mitropolitul Iacov, care acolo s-au săvârșit din viață*”³. Este vizitat și Schitul „*Scânteia*” – „*zidit cu cheltuiala boierilor de la Focșani*”⁴.

D.Rotta publică în 1883, *Dicționarul geografic al județului Putna*.

¹ N.Iorga, **Monumente istorice în vechea noastră literatură**, în „**Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice**”, (în continuare „**B.C.M.I.**”), an XXVI, fasc.77, iulie - septembrie, 1933, p.101 - 104

² Gh.Asachi, **Jurnal**, în „**Almanah de învățătură și petrecere ilustrat cu stampe**”, Iași, 1862

³ *Ibidem*, p.102

⁴ *Ibidem*, p.103

Acesta poate fi considerat un prim ghid al localităților din județ unde se găsesc referiri la numărul monumentele religioase din fiecare comună urbană sau rurală⁵. M. Canianu și A. Candrea publică în 1897 un prim repertor al monumentelor cu denumirea *Mențiuni despre monumente istorice ale județului Putna*⁶ în *Dicționarul Geografic al județului Putna*. Informația acestora este preluată de George I.Lahovari în *Marele dicționar geografic al României*, publicat în anul 1902⁷

Un mare călător, istoricul Nicolae Iorga, în lucrarea **Drumuri și orașe din România**, referindu-se la Focșani nu amintește nici o biserică, considerându-le pe acestea „mai mult nouă, căci Focșanii au ceva mai mult de două veacuri în urmă”⁸.

Alt călător, de data aceasta un călugăr, arhimandritul Zosima Târălă, cu scopul declarat de a immortaliza viața mănăstirească din perioada interbelică, publică în anul 1932, lucrarea „*Scânteeeri din lăcașuri uitate*” Acesta, într-o manieră de jurnal de călătorie, dă date asupra așezării, istoricului sau averii deținute de schitul Rogoz și Mănăstirile Vărzărești, Cotești și Dălhăuți. Referirile la arhitectura bisericilor sunt lapidare, însă însemnările sale sunt importante fiind ale unui martor ocular, ce descrie starea acestor mănăstiri la vremea respectivă⁹.

Geograf, Al.N.Rădulescu face referiri la bisericile din orașul Focșani în studiul **Călăuza orașului Focșani**, publicată în revista „*Milcovia*” în anul 1932. Preocuparea pentru monumentele religioase este adiacentă, însă sunt publicate fotografiile ale unor biserici din Focșani¹⁰.

⁵ D.Rotta, **Dicționar geografic al Jud. Putna**, Focșani, 1883

⁶ M.Canianu, A.Candrea, **Mențiuni despre monumente istorice ale județului Putna**, în **Dicționarul geografic al județului Putna**, București, 1897, passim

⁷ G.I.Lahovari, **Marele dicționar geografic al României**, vol. V, Editura Socec, București, 1902, p.133 - 142;776 - 777

⁸ Nicolae Iorga, **Drumuri și orașe din România**, București, 1904, p. 141

⁹ Zosima Târălă, **Scânteeeri din lăcașuri uitate**, Tip. „Capitalei”, B-ul Elisabeta, 5, București, 1932, p. 80 - 111

¹⁰ N.Al.Rădulescu, **Călăuza orașului Focșani**, în „*Milcovia. Revistă regională*

O altă lucrare de călătorie denumită chiar „*Călătorind prin Vrancea*”, este opera a doi autori V.Țiroiu și Dinu Chivu fiind tipărită în anul 1968. În lucrare autorii fac referiri și la fosta Mănăstire Mera¹¹.

Pe aceeași linie se înscrie și lucrarea prof. Emil A.Giurgea, **Vrancea – ghid turistic al județului Vrancea**, tipărită în anul 1977. Lucrarea este importantă pentru localizarea geografică a monumentelor istorice și implicit religioase din județ, conținând informații istorice despre toate bisericile declarate monumente istorice¹². Deși intitulată modest „*ghid turistic*”, lucrarea este o adevărată monografie a județului Vrancea, beneficiind de o bună informație istorică. În capitolul **Itinerarii focșănene** trece în revistă bisericile din zona centrală, amintind ctitorii și anul înființării. Pentru biserica fostei Mănăstiri „*Sf. Ioan Botezătorul*” face un scurt istoric și o descriere a fostului ansamblu monahal¹³. În capitolul **Trasee turistice vrâncene** trece în revistă bisericile și schiturile din județ făcând scurte referiri istorice la Schiturile: Vărzărești, Cotești, Blidari¹⁴, Dălhăuți¹⁵. Descrie fostele Mănăstiri Mera¹⁶, Vizantea¹⁷, Soveja¹⁸. Descrie Bisericile de lemn din Lărgășani și din Străoane de Sus, ale schitului Poiana Mărului¹⁹. Remarcă rafinamentul arhitectural al bisericii fostei Mănăstiri Bordești²⁰. Acuratețea informației istorice și artistice, modul de prezentare fac din acest ghid o lucrare de referință

de studii” (în continuare „*Milcovia*”), anul III, vol.I - 2, Tip. „Cartea Putnei”, Focșani, 1932, p. 98 - 127

¹¹ V.Țiroiu, Dinu Chivu, *Călătorind prin Vrancea*, București, 1968, passim

¹² Emil Giurgea, **Vrancea. Ghid turistic al județului Vrancea**, București, 1977 passim

¹³ *Ibidem*, p. 38 - 45

¹⁴ *Ibidem*, p. 50 - 52

¹⁵ *Ibidem*, p. 53

¹⁶ *Ibidem*, p. 80 - 81

¹⁷ *Ibidem*, p. 93

¹⁸ *Ibidem*, p.130

¹⁹ *Ibidem*, p. 65 - 69

²⁰ *Ibidem*, p. 68

pentru cunoașterea generală a județului Vrancea.

Tot un ghid turistic publică Alexandru Deșliu în anul 2002, cu titlul **Odobesti. Ghid turistic**. Autorul referindu-se la zona Odobeștilor trece în revistă și locurile sfinte din județ, Mănăstirile Mera, Brazi, Soveja, Vizantea, Lepșa, cu scurte informații istorice²¹.

În această categorie merită a fi amintite și memoriile lui Alecu Russo din perioada izolării sale la Soveja în anul 1846²². Însemnările sale sunt importante pentru cunoașterea stării de atunci a fostei Mănăstiri Dobromira, ctitorie a lui Matei Basarab.

II. Lucrări de istorie

Sunt cele mai bine reprezentate în bibliografia bisericilor din județul Vrancea. Acestea la rândul lor pot fi grupate în:

a) **Izvoare istorice și instrumente de lucru**: culegeri de documente, Indici, dicționare, bibliografii, lucrări de cartografie, anuare bisericești etc.

b) **Sinteze istorice**

c) **Lucrări monografice**

d) **Studii istorice pe diferite teme**

II. a) Categoria **izvoarelor istorice și a instrumentelor de lucru** importantă pentru cercetarea fiecărei probleme istorice este în general cunoscută. De aceea ne vom limita doar a aminti cele mai importante culegeri de documente, repertorii bibliografice dicționare. Accentul va cădea asupra lucrărilor care au avut ca scop repertorierea bisericilor și mănăstirilor.

Documente privind Istoria României, A. Moldova, vol. XVII, Editura Academiei, București, 1957. **Documente privind Istoria României B. Țara Românească**, vol. București

Conține în general documente referitoare la averile mănăstirilor, danii făcute de domnitori, cumpărări de moșii etc. Sunt importante

²¹ Alexandru Deșliu, **Odobesti. Ghid turistic**, Editura Pallas, Focșani, 2002, passim

²² Alecu Russo, **Diarul unui exilat politic la 1846** în „Revista română”, III, 1863

pentru studiul istoriei bisericii și al lăcașurilor de cult mai importante, îndeosebi ctitoriile domnești.

Lucrările care au publicat documente referitoare la istoria locală sunt: Culegerea de **Documente putnene** în 2 volume publicate în anii 1929-1931 de către Aurel Sava judecător la Tribunalul Județului Putna din Focșani. Aceasta cuprinde și documente referitoare la biserici. Foarte important este documentul referitor la ctitoria Mănăstirii Mera²³.

Ceva mai târziu, în 1939, este publicată de către Constantinescu-Mircești și H.H. Stahl culegerea **Documente vrâncene, cărți domnești, hotărnicii**²⁴. Din aceeași categorie sunt de amintit lucrările:

- Codrescu T., **Uricariul**, vol.VIII, IX, XII, XIV, publicate la Iași, care cuprind și documente referitoare la fostul județ Putna²⁵.

- **Catalogul documentelor moldovenesti** volumele III-V, publicate la București de către Arhivele Statului²⁶.

Sunt de amintit **Indicii cronologici nr. 3²⁷, 11²⁸, 15²⁹, 17³⁰, 19³¹**,

²³ A. Sava, **Documente putnene**, Vol.I, II, Focșani 1929 - 1931

²⁴ C.Constantinescu Mircești, H.H.Stahl, **Documente vrâncene, cărți domnești, hotărnicii**, Tip. Bucovinei, București, 1939

²⁵ T.Codrescu, **Uricariul**, vol.VIII, IX, XII, XIV, Iași, 1889

²⁶ **Catalogul Documentelor Moldovenesti din Arhiva Istorică Centrală a Statului**, Vol. III- V, București, 1968 - 1970

²⁷ **Indice cronologic nr. 3, Episcopia Buzăului, schiturile: Bonțești, Bordești, Cotești, Slobozia Bradului, Găvanele, Rătești**, întocmit de Mihai Reglanu, Direcția Generală a Arhivelor Statului (în continuare D.G.A.S.), București, 1958

²⁸ **Indice cronologic nr. 11. Documente Istorice. Mănăstirile: Cozia, Dălhăuți, Dealul, Dedulești, Dintrunlemn, Sf. Ecaterina București și Fedelsiori**, întocmit de A. Sacerdoțeanu, D. G. A. S., București, 1947

²⁹ **Indice cronologic nr. 15. Mănăstirile: Sf. Ioan din Focșani, Jghiabul, Jitia, Jitianul, Lainici, Măgureanu-București, Mărcuța și Mărgineni**, D.G.A.S., București, 1958

³⁰ **Indice cronologic nr. 17. Mănăstirile: Pantelimon, Plătărești, Plumbuita, Poiana Mărului, Polovragi, Predeal** de Ion G. Comănescu, D.G.A.S., București, 1950

tipăriți de Direcția Generală a Arhivelor Statului care repertoriază documente referitoare la mănăstiri

- Tot ca izvor istoric putem considera lucrarea lui Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija înainte (1661 - 1709)* cu referiri la biserica din Domnești³².

- În această categorie a instrumentelor de lucru intră lucrările lui Nicolae Stoicescu: *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*³³, și *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*³⁴. Autorul face o cercetare exhaustivă asupra bibliografiei cunoscute până la data apariției celor două lucrări. Ele se constituie în baza biobibliografiei pentru studierea oricărei problematici din perioada medievală, inclusiv pentru studierea mănăstirilor și bisericilor din judeul Vrancea.

O atenție aparte o impun lucrările realizate de slujitori ai bisericii care, fie din proprie inițiativă, fie ca o sarcină instituționalizată, au realizat lucrări de referință pentru lăcașurile de cult din diferite eparhii. Pentru județul Vrancea sunt importante următoarele lucrări:

- Melchisedec Ștefănescu, **Cronica Romanului și a Episcopiei Romanului**, editată la București în anul 1884. Ea oferă date despre Biserica Profetul Samuil din Focșani, biserica fostei Mănăstiri Soveja³⁵.

³¹ **Indice cronologic nr. 19. Mănăstirile: Râmnicul-Sărat, Rătești, Recea, Rogoz, Sadova, Sărindar, Sf. Sava București, Seaca-Mușetești și Segarcea de Ileana Leonte, D.G.A.S., București, 1951**

³² I.Neculce, **Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte**, Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982; vezi și Lăudat D., *Letopisețul Țării Moldovei De la Istratie Dabija înainte (1661 - 1709)*, în „*Analele științifice ale Universității I. I. Cuza*”, Iași, 1960.

³³ N.Stoicescu, **Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România. I. Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)**, vol. 1 - 2, Craiova, 1972

³⁴ Idem, **Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova**, București, 1974

³⁵ Șt.Melchisedec, **Cronica Romanului și a Episcopiei Romanului**, vol.I,

- **Anuar pe anul 1909**, publicat. la București de Administrația Casei Bisericii, care trece în revistă biserici și mănăstiri din zonă.

- **Anuarul Eparhiei Romanului pe anul 1936**, trece în revistă toate cele 136 parohii din fostul județ Putna împărțite în 2 protoerii: Focșani și Mărășești. Inventariază toate bisericile aflate în funcțiune amintind anul ctitoririi sau vechimea tradițională, cât și materialul de construcție al bisericii: zidărie-cărămidă sau piatră, lemn, paiantă. Evidențiază bisericile declarate monumente istorice la acea dată care erau următoarele:

1. - Biserica Domnească „*Prea Cuvioasa Paraschiva*” din Focșani, cu o fotografie generală, planuri de situație a ansamblului arhitectural și un istoric al fostei mănăstiri datată la 1665³⁶

2. - Biserica „*Sf.Gheorghe*” (Caragea) din Odobești, fost schit, împrejmuit cu zid, datată anterior anului 1767

3. Biserica „*Înălțarea Domnului*”, din Scânteia, parohia Bolotești, ctitorită de boierul Stamatîn în 1733³⁷

4. - Biserica din Pădureni cu hramul „*Intrarea în Biserică*” – nedatată, construită din zid³⁸

5. Biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” din Năruja – zidită din piatră, datată la 1789³⁹

6. - Biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” din Valea Sării și Biserica „*Sf.Nicolae*” din Prisaca, ambele construite din lemn⁴⁰.

Face referiri și la schiturile și mănăstirile din fostul județ Putna, publicând fotografiile Schiturilor Valea Neagră, Lepșa, Brazi și Crucea de Jos⁴¹.

București, 1884, p.262 - 264, 266

³⁶ **Anuarul Episcopiei Romanului 1936**, Institutul de Arte Grafice „Marvan”, S.A.R., București, p.192 - 200

³⁷ *Ibidem*, p.214

³⁸ *Ibidem*, p.249

³⁹ *Ibidem*, p.266

⁴⁰ *Ibidem*, p.276

⁴¹ *Ibidem*, p.333 - 355

Important pentru informația istorică, **Anuarul Episcopiei Romanului** nu face referiri la arhitectura bisericilor, menționând doar materialele din care sunt construite acestea.

În aceeași categorie a „*instrumentelor de lucru*” mai putem menționa următoarele lucrări:

- Al.Peliman în „*Descrierea sfintelor Mănăstiri*” publicată la București în anul 1861 face referiri la fosta Mănăstire Sf.Ioan Botezătorul și la Biserica Sf.Nicolae-Vechi din Focșani⁴².

- **Calendarul antic**, editat de Musceleanu Grigore la București în 1863 face referiri la odoarele Bisericii „*Sf.Nicolae*”-Vechi din Focșani⁴³

- Kirileanu G.T. cu **Testamentul și pomelnicul marelui logofăt G.Conachi** publicat la București în 1909 face referiri la ctitoria acestuia, Biserica Adormirea Maicii Domnului din Lărgășani, comuna Corbița⁴⁴.

- **Decretele Regale** publicate din anul 1915 – în care este publicat decretul de declarare monument istoric a bisericii fostei Mănăstiri Bordești⁴⁵;

- **Sămile mănăstirilor de țară din Moldova**, publicate de Ion Bogdan în **Buletinul Comisiunii Istorice**, din anul 1915⁴⁶;

Tomescu Constantin cu **Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809** publicată în „*Arhivele Basarabiei*” face referiri la schitul Lărgășani – Corbița⁴⁷.

⁴² Al.Peliman, **Memoriul. Descrierea Sfintelor Monastiri**, București, 1861, p.96 - 162 și 73 - 74

⁴³ Gr. Musceleanu, **Calendarul antic**, București, 18663, p. 163

⁴⁴ G.T.Kirileanu, **Testamentul și pomelnicul marelui logofăt C. Conachi**, București, 1909

⁴⁵ **Decrete Regale**, în **Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice**, 1915

⁴⁶ I.Bogdan, **Sămile mănăstirilor de țară din Moldova pe anul 1742**, în „*Buletinul Comisiunei Istorice*”, 1915, p. 222 - 279

⁴⁷ C.Tomescu, **Știri catagrafice din Biserica Moldovei în 1809**, în „*Arhivele Basarabiei*”, Chișinău, III, 3, 1931, p.141

Inventarul Episcopiei de Buzău publicat în anul 1935 de C.I.Filitti face referiri la biserica Sf.Treime a Schitului Bontăști – azi desființat și la biserica Sf.Nicolae Nou din Focșani.

Anuarul Comisiunilor Monumentelor Istorice, publicat de V.Brătulescu în 1942 trece în revistă intervențiile făcute la monumentele istorice printre care sunt și devizele de lucrări efectuate la Schitul Vărzărești, biserica lui Curt și clopotnița Bisericii Jelaboiu din Focșani⁴⁸.

Trecerea în revistă a monumentelor din județul Putna este făcută și în lucrarea **Patrimoniul public și starea economică a județului Putna în cifre și icoane**, publicată la Focșani de P.R.Russu în anul 1933.

II. b) Sintezele istorice, lucrări de largă respirație științifică sunt cele care pun în valoare la scară națională monumentele religioase din județul Vrancea. Din păcate cu câteva excepții – Mănăstirea Mera, sau referirile la pictura lui Pârvu Mutu de la Bordești, monumentele vrâncene nu au ocupat un loc important în aceste sinteze istorice. Referiri succinte, care par că nedreptătesc această zonă. Există însă și un motiv obiectiv remarcat de Nicolae Iorga încă din 1904 în lucrarea **„Drumuri și orașe din România”** bisericile nu sunt mai vechi de secolul al XVII-lea, sunt puține ctitorii voievodale, și acelea de o importanță mai redusă la nivel național⁴⁹

Mențiunile făcute despre bisericile din Vrancea sunt în următoarele sinteze istorice.

Una dintre primele lucrări de istorie care face referire la monumentele religioase din Județul Vrancea este lucrarea lui Dimitrie Cantemir **Descrierea Moldovei**. Operă vastă și meticuloasă redactată între 1714 - 1716 face și o descriere a ținutului Putnei, amintind și de ctitoria tatălui său Constantin Cantemir, Mănăstirea Mira⁵⁰.

⁴⁸ **Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice**, publicat de V.Brătulescu, București, 1942, p.58 - 59

⁴⁹ N.Iorga, **Drumuri și orașe din România**, București, 1904, p.141

⁵⁰ Dimitrie Cantemir, **Descrierea Moldovei**, București, 1978, p.45 (sau edițiile 1929, 1961, 1973, 1923 p.28)

Este urmată la mai bine de un veac și jumătate de **Istoria Românilor** redactată de V.A.Urechia și publicată la București în 1892. Aceasta, în volumul IV al lucrării, face referiri la Mănăstirea Sf.Ioan Botezătorul din Focșani⁵¹

Sintezele avându-l ca autor pe Nicolae Iorga fac succinte referiri la monumentele Vrancei – **Istoria Românilor în chipuri și icoane** tipărită în 1905 amintește de Mănăstirea Mera⁵².

În altă sinteză de referință **Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor** apărută la București în anul 1930, N.Iorga face referiri la Mănăstirile legate de activitatea călugărului Paisie Velicicovschi: Poiana Mărului, Dălhăuți și Vărzărești și la Mănăstirea Proorocul Samuil din Focșani unde funcționa un spital⁵³.

Un alt istoric de referință Constantin C.Giurescu în **Istoria Românilor** amintește de Mănăstirile Soveja, ctitorită de Matei Basarab în anul 1645 și Mera ctitorită de familia Cantemireștilor -Constantin și Antioh⁵⁴.

Voluminoasa sinteză de **Istoria Românilor** publicată în 4 volume între anii 1960-1964 sub patronajul Academiei Române, face referiri în volumul al III-lea la Biserica din Bordești unde este un autoportret al lui Pârvu Mutu, la Biserica Precista din Focșani căreia îi face o succintă descriere a arhitecturii⁵⁵, la mănăstirile Soveja și Mera⁵⁶.

II.c) Lucrările monografice sunt:

- **Istoricul orașului Focșani** lucrare a profesorului Dimitrie F.Caian publicată în 1906 și premiată cu premiul Academiei române.⁵⁷

⁵¹ V.A.Urechia, **Istoria Românilor**, vol.IV, București, 1892, p.93

⁵² N.Iorga, **Istoria românilor în chipuri și icoane**, București, 1905, p.50 - 51

⁵³ Idem, **Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor**, 2 vol., București, 1930, eda II-a, vol.II, p.45, 160, 176, 179, 265

⁵⁴ Constantin C.Giurescu, **Istoria Românilor**, vol.III, partea I, **De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul epocii fanariote**, București, 1942, p.59, 67

⁵⁵ **Istoria României**, vol, III, București, 1964, pag. 331

⁵⁶ *Ibidem*, p.571

⁵⁷ D.F.Caian, **Istoricul orașului Focșani**, Focșani, 1906

Istoricul (monografia) mănăstirii Dălhăuți a călugărului Zosima Târâlă⁵⁸.

- Istoricul Mănăstirii Vărzărești și al comunei Urechești din jud. Râmnicu Sărat de același autor⁵⁹

- Monografia mănăstirii Vizantea, schiță istorico-artistică⁶⁰

- Monografia județului Putna, publicată la Focșani în 1943⁶¹

- Poiana Mărului, studiu monografic asupra schitului făcut de G.Cocora și H.Constantinescu⁶²

- Monografia comunei Cârligele lucrare a profesorului Ionel Budescu publicată în 1979⁶³

- Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului, lucrare de referință asupra bisericilor și mănăstirilor ctitorite de domnitori în județele Buzău, Brăila și Vrancea având ca autor pe I.P.S.Epifanie Norocel, Episcop al Buzăului⁶⁴

Cea mai bine realizată monografie istorică referitoare la localitățile județului Vrancea, **Istoricul Orașului Focșani**, deși publicat în anul 1906, nu a fost depășit ca valoare istorică și documentară. Scrisă cu prilejul jubileului a 40 de ani de domnie a regelui Carol I, monografia include capitole separate referitoare la istoricul orașului Focșani și la bisericile aflate pe teritoriul său.

Referirile făcute la Mănăstirea Mera⁶⁵ întregul capitol 4,

⁵⁸ Zosima Târâlă, **Istoricul (Monografia) Mănăstirii Dălhăuți**, Cernica, 1932

⁵⁹ Idem, **Istoricul Mănăstirii Vărzărești și al comunei Urechești din jud. Râmnicului Sărat**, București, 1934

⁶⁰ T.T.Grosu, **Monografia mănăstirii Vizantea, schiță istorico-artistică**, Focșani, 1940

⁶¹ **Monografia județului Putna**, Focșani, 1943

⁶² G.Cocora, H.Constantinescu, **Poiana Mărului**, în **Glasul Bisericii**, XXII, nr. 56, 1964

⁶³ I.Budescu, **Monografia comunei Cârligele**, Vrancea, 1979

⁶⁴ Epifanie Norocel, **Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului**, Editura Episcopiei Buzăului, Buzău 1988 (**Județul Vrancea** p. 285 - 408)

⁶⁵ D.F.Caian, **op.cit.**, p.62 - 63

„Biserici”⁶⁶, documentele publicate, fac ca lucrarea să fie cea mai bine informată asupra evoluției monumentelor religioase de pe teritoriul orașului Focșani.

În introducerea capitolului amintește de Biserica Domnească – azi demolată, Biserica Sf.Dimitrie din Bahne și Mănăstirea Profetul Samuil. Analizează modalitățile de construcție a bisericilor de lemn și de paiantă din zonă remarcând numărul mare de biserici din oraș. În 1906 erau 26 de biserici din care 22 aparținând ritului ortodox, la o populație de 20.000 locuitori⁶⁷. Trece apoi în revistă bisericile funcționale, cât și bisericile dărâmate, dar care erau trecute pe harta Statului Major austriac din 1789. Sunt trecute în revistă cu istoricul și scurte referiri la materiale de construcție, 22 de biserici ortodoxe, 2 biserici armenesti, 1 biserică catolică și 3 temple evreiești.

În continuare voi trece în revistă monumentele religioase cuprinse în lucrare:

Biserica „Sf.Ioan Botezătorul” a fostei mănăstiri cu același nume beneficiază de statutul de catedrală a orașului. Sunt publicate documente despre moștile mănăstirii, date istorice. Se fac referiri la odoare. Este publicat planul mănăstirii și al grădinii acesteia făcut de inginerul Katilino la 1855.⁶⁸ Biserica nu este descrisă arhitectural, dar este publicată o fotografie cu o vedere dinspre nord-vest a bisericii și a turnului-clopotniță care spre sfârșitul secolului al XIX-lea este transformat în foișor de foc. Turnul este demolat în anul 1905⁶⁹

În continuare sunt date pentru fiecare biserică ctitorul, anul ctitoririi cât și alte date istorice documentare sau păstrate prin tradiție:

Bisericile Sf.Nicolae-Vechi, Sf.Nicolae-Nou, Ovidenia din Tăbăcari, Sf. Dimitrie-Vicol, Sf. Voievozi-Curt din Tăbăcari, Jălăboiu, Săpunaru, Ovidenia din Armeni, Sf. Nicolae din Tăbăcari, Sf. Spiridon.

⁶⁶ *Ibidem*, p.71 - 124

⁶⁷ *Ibidem*, p.71 -75

⁶⁸ *Ibidem*, p.76 - 80

⁶⁹ *Ibidem*, p.81

Bisericile armenesti sunt pe rând amintite fără descrieri arhitecturale.

Despre Biserica Precista remarcă grosimea de 1,20 m a zidului și „*proptelele*” de zid care întăresc edificiul⁷⁰.

Despre Biserica Proorocul Samuil pe lângă istoric amintește că a fost construită la început din lemn și apoi din zid⁷¹.

Pentru Biserica Donie sunt redată pisană și pomelnicul acesteia⁷². Remarcă stilul arhitectonic deosebit cu totul de stilul altor biserici, al Bisericii „*Sf. Gheorghe*” din Cimitirul sudic, făcând, caz singular, și o scurtă descriere a acesteia: - arcadele „*de la cele patru unghiuri se întâlnesc la mijlocul bolții*”, are pridvorul boltit și bolțile pictate⁷³.

Despre Biserica Sf.Nicolae Stroe notează faptul că este construită din cărămidă⁷⁴ iar despre Biserica Stamatinești remarcă faptul că este în stare de degradare⁷⁵.

Amintește următoarele biserici care existau în harta Statului Major austriac din anul 1789 și care erau demolate la începutul secolului al XX-lea:

- Biserica Sf.Vasile în apropiere de Liceul „*A.I.Cuza*”, numită a Ceprăzarilor sau a Sihlenilor

- Biserica „*Sf.Apostoli*” în Piața Stirbei

- Biserica „*Caranzulea*” în bariera Cotești

- Biserica Ghergheasa dărâmată la 1898.⁷⁶

Sunt redată în anexe următoarele planuri ale orașului Focșani cu amplasamentele bisericilor:

1. Harta Statului Major austriac din anul 1789 cu amplasamentul a 20 de biserici și mănăstiri

⁷⁰ *Ibidem*, p.95

⁷¹ *Ibidem*, p.101

⁷² *Ibidem*, p.104

⁷³ *Ibidem*, p.110

⁷⁴ *Ibidem*, p.112

⁷⁵ *Ibidem*, p.116

⁷⁶ *Ibidem*, p.123

2. Planul orașului Focșani-Munteni realizat de ing.Scipion în anul 1850 cu amplasamentul a 17 biserici și mănăstiri⁷⁷

3. Planul Focșaniului realizat de ing. Radovici în anii 1896 - 1897 cu amplasamentul a 27 de obiective.

Un împătimit al cercetării istorice, asupra monahismului și a așezămintelor bisericești, arhimandritul Zosima Tărălă, starețul mănăstirii Vărzărești ne lasă două monografii: **Istoricul (monografia) mănăstirii Dălhăuți**⁷⁸ și **Istoricul mănăstirii Vărzărești și al comunei Urechești din județul Râmnicul Sărat**⁷⁹. Ambele monografii importante pentru cunoașterea istoricului mănăstirilor respective, adună informații documentare și legendare. Descrierea bisericilor este făcută succint, având în vedere rolul lor în contextul ansamblurilor monastice, accentul căzând pe celelalte clădiri: chilii, stăreție, trapeză.

La Mănăstirea Dălhăuți sunt amintite câteva trăsături ale celor trei biserici una de lemn și două de zid accentul căzând pe cea mai târzie, construită prin 1845 - 1850, dar care-l impresionează prin cele „trei turle”⁸⁰.

Sunt descrise succint și cele două biserici de zid ale Mănăstirii Vărzărești, ale catapetesmei și a clopotniței.⁸¹

Monografiile sunt importante pentru informațiile de martor ocular ale autorului asupra stării clădirilor mănăstirilor, a decorațiilor și a obiectelor de inventar aflate în biserici.

Monografia județului Putna, publicată la Focșani în anul 1943 reprezintă lucrarea de referință pentru cunoașterea istoricului județului și a monumentelor religioase aflate la nord de râul Milcov.

⁷⁷ *Ibidem*, Anexe

⁷⁸ Zosima Tărălă, **Istoricul (monografia) mănăstirii Dălhăuți**, Cernica, 1932

⁷⁹ Idem, **Istoricul Mănăstirii Vărzărești și al comunei Urechești din județul Râmnicul-Sărat**, București, 1934

⁸⁰ Idem, **Istoricul Mănăstirii Dălhăuți**, Cernica, 1932, p.

⁸¹ Idem, **Istoricul Mănăstirii Vărzărești și al comunei Urechești din județul Râmnicul Sărat**, Buc., 1934, p.28 - 29

Structurată pe domenii, monografia include două capitole care dau informații asupra monumentelor religioase, biserici și mănăstiri:

Capitolul „*Putna pitorească, legendară și a vechilor amintiri*”⁸² care urmărind traseele turistice din județ face referiri și la mănăstirile, schiturile și bisericile cu rezonanță istorică.

- Astfel, pe traseul Focșani-Soveja amintește de Schiturile Brazi de călugări și Sf.Ioan de călugărițe din jurul Panciului; de Schitul Troțușanu de lângă Movilița. Remarcă Mănăstirea Soveja, ctitorie a lui Matei Basarab. De asemenea, amintește de fosta Mănăstire Vizantea ctitorie a călugărului Brostioc și „*poate de Ieremia Movilă*” La Domnești remarcă „*urmele vechii biserici*” ctitorie domnească a lui Eustatie Dabija⁸³.

Pe valea Milcovului este menționată localitatea „*Mira, cu ctitoria domnească a mănăstirii Cantemireștilor – Mănăstirea Mira*”, făcută din lemn de Constantin și apoi din zid de Antioh Cantemir. Sunt descrise tabloul votiv, casele mănăstirești, zidurile în stare de mină⁸⁴.

La Odobești, amintește de biserica „*Cazacli*”, pe cale să se ruineze⁸⁵

Bisericile din Focșani sunt trecute în revistă cu ctitorii lor remarcând Bisericile Sf. Mina – Dăscălești și Sf. Nicolae Nou – aflate în ruină⁸⁶ fără a face vreo descriere a acestora.

Un capitol separat este dedicat însă *Bisericilor, mănăstirilor și cultelor*⁸⁷

După o scurtă trecere în revistă a cultelor existente în județ ortodocși, catolici, evrei și armeni sunt redate statistic bisericile ortodoxe parohiale și filiale și trecute în revistă bisericile din Focșani, ctitoriile

⁸² **Monografia județului Putna**, Focșani, 1943, p.25 - 53

⁸³ *Ibidem*, p.25 - 27

⁸⁴ *Ibidem*, p.29

⁸⁵ *Ibidem*, p.30

⁸⁶ *Ibidem*, p.47 - 52

⁸⁷ *Ibidem*, p.162 - 175

voievodale și bisericile construite de boieri, bisericile cu vechime și ctitorii necunoscute, bisericile clădite de enoriași și bisericile ruinate. Sunt date și informații despre schituri și mănăstiri putnene.

În paragraful *Biserici parohiale și filiale* se remarcă faptul că sunt în funcțiune mai mult de 200 de biserici în județ (în anul 1943). 25 de biserici au fost arse sau distruse în primul război mondial.

Cutremurul din noiembrie 1940 a distrus până la temelie Biserica „Sf. Mina” din Focșani, Sf. Apostoli din Panciu, precum și alte opt biserici din județ⁸⁸.

Bisericile sunt construite din zid pe temelie de beton sau piatră, din zid cu piatră curată sau din lemn (bârne sau nuietele cu lut). La munte bisericile sunt în general din lemn. Se accentuează importanța istorică a bisericilor vechi.

Referindu-se la bisericile din orașul Focșani, este scos în evidență rolul de catedrală a Bisericii „Sf. Ioan”, avariata în cutremurul din 1940, amintindu-se și de „bisericile ruină” Stamatinești și Sf. Nicolae-Nou⁸⁹.

În paragraful „*Biserici ridicate de voievozi*” sunt evidențiate: - Biserica Sf. Ioan Botezătorul ctitorită de Grigore Ghica în 1661

Biserica Domnească cu hramul „*Cuvioasa Paraschiva*” construită din lemn de Doamna Dafina între anii 1665 - 1671

Biserica Precista, cu hramul „*Adormirea Maicii Domnului*” construită din zid de Nicolae Mavrocordat între anii 1709 - 1716

Biserica Profetul Samuil, construită la început din lemn de Constantin Cehan Racoviță între anii 1749 - 1752⁹⁰.

La paragraful „*Biserici construite de boieri*” sunt enumerate cu scurte date istorice bisericile: Donie, Jelaboiu, Sf. Nicolae-Vechi, Săpunaru, Sf. Mina⁹¹

La **Biserici cu vechime și ctitorii necunoscute** sunt trecute bisericile: Sf. Voievozi-Tăbăcari, Sf. Spiridon, Sf. Gheorghe-Sud,

⁸⁸ *Ibidem*, p.165

⁸⁹ *Ibidem*, p.166 - 167

⁹⁰ *Ibidem*, p.169

⁹¹ *Ibidem*, p.170

Sf.Dumitru-Uzină.

La **Biserici ruinate** sunt enumerate din nou biserica Stamatinești și Sf.Nicolae-nou⁹². Informațiile istorice sunt succinte și preluate după **Istoricul orașului Focșani** al profesorului D.Caian.

La **Schituri și mănăstiri** sunt enumerate:

- o mănăstire – azi dispărută a lui Ioniță, lângă Vidra (informație preluată de la Aurel Sava)

- ctitoria lui Matei Basarab de la Soveja

- Schitul „*la Gura Pețâcului*”, făcut în 1732 de sătenii din Năruja

- Schitul Valea Neagră

- Schitul Lepșa

- Mănăstirea Miera (Mira) ctitorită de Constantin și Antioh Cantemir în 1685, respectiv din zid în 1705, menționând, „*aici va fi înmormântat Constantin Cantemir*”⁹³.

- Mănăstirea Vizantea, datează de la Eremia Movilă.

Biserica actuală este zidită la 1850 de Ieromonahul Visarion.⁹⁴

Sunt redată fotografiile următoarelor monumente:

- Catedrala „*Sf.Ioan*” – Focșani – vedere asupra fațadei vestice;

- Mănăstirea Soveja – vedere generală dinspre sud-vest

- Mănăstirea Vizantea – vedere generală dinspre vest a bisericii;

- Catapeteasma Mănăstirii Mera

- Schitul Lepșa vedere generală

- Biserica de lemn din Negrilești

- Biserica de lemn din Spinești⁹⁵.

Deși nu este propriu-zis o monografie istorică, prin capitolele dedicate istoriei monumentelor **Monografia Județului Putna** rămâne o lucrare de referință în bibliografia generală a bisericilor din jud.Vrancea.

⁹² *Ibidem*, p.172

⁹³ *Ibidem*, p.173

⁹⁴ *Ibidem*, p.174 - 175

⁹⁵ *Ibidem*, p.163 bis. Sf. Ioan, 164 bis. Soveja, 166, măn. Vizantea, 168 catapeteasma Mera, 170 schit Lepșa, 171, Negrilești, 172 bis. Spinești

Doi împătimiți ai istoriei, preoții G.Cocora și H.Constantinescu au publicat în anul 1964 o documentată monografie a schitului **Poiana Mărului**⁹⁶. După o scurtă descriere a cadrului geografic autorii realizează amănunțite descrieri ale celor două biserici.

„*Biserica mică*”, cu hramul „*Nașterea Maicii Domnului*”, este construită din bârne de stejar, cu acoperișul în formă de umbrelă, din șindrilă și cu pereții exteriori acoperiți cu scândură. Planul este „*clasic*”, de cruce cu „*brașele drepte la colțuri*”, cu o turlă pe naos. Este decorată cu un brâu sculptat în lemn de stejar și cornișele sunt cu motivul frunzei de stejar. Dimensiunile sunt mici: 13 m lungime, 7 m lățime – având compartimentarea clasică. Pronaosul de formă dreptunghiulară, cu plafonul boltit într-o calotă octagonală pe pandantivi. Despărțirea de naos se face printr-o arcadă trilobată. Naosul, dreptunghiular, cu abside laterale pătrate, se deschide cu o turlă octagonală adunată într-o calotă. Nu are pictură, tâmpla este din lemn, „*excelând ușile împărătești*” cu motive din flori și frunze⁹⁷. Biserica nu are o dată a ctitoririi dar este probabil din a II-a jumătate a sec.al XVIII-lea.

„*Biserica mare*” construită din bârne de stejar acoperite cu scânduri, având o lungime de 21 m și o lățime la sâni de 12 m și în rest 6,50 m, are un pridvor deschis, susținut pe șase stâlpi, uniți prin arcade semicirculare”. Are o „*înfățișare maiestooasă atât prin înălțime cât și prin cele cinci turle*”, una pe altar, una mai mare pe naos, două pe sâni și alta pe pronaos⁹⁸. Are hramul „*Duminica Tuturor Sfinților*” și este construită în 1812 sept.8.

Este descrisă și pictura în ulei, tâmpla de lemn de factură rusească. Se disting sfinții naționali ruși. Alături de alte elemente proprii, epitaf, se constituie în mărturia trăirii rușilor la Poiana Mărului⁹⁹

⁹⁶ G.Cocora, N.Constantinescu, **Poiana Mărului**, în „*G.B.*”, an XXIII, nr.5 - 6, 1964, p.466 - 500

⁹⁷ *Ibidem*, p.467

⁹⁸ *Ibidem*, p.468

⁹⁹ *Ibidem*, p.469

În continuare monografia face o serioasă documentare asupra întemeierii schitului, despre organizarea, averea și legăturile sale cu alte așezări monahale. Documentarea continuă cu starea schitului, cu documente și mărturii literare despre viața monahală de aici.

O altă monografie a preotului N.Constantinescu este cea dedicată **bisericii fostei mănăstiri din Râmnicu-Sărat**¹⁰⁰. În capitolul dedicat moșiilor mănăstirii, face referiri la Schiturile Sf. Nicolae din Focșani, Jitia, Poiana Mărului, Peletic, Trăisteni sau Gârbovi, Vârteșcoi¹⁰¹.

În capitolul dedicat schiturilor închinat Mănăstirii Râmnic face referire la următoarele schituri din actualul județ Vrancea:

- Schitul Jitia, cu hramul „Sf. Dimitrie”, ctitorit de Gheorghe – slujer și de pitarul Iane Hagiul. Este închinat în 1695 mănăstirii Râmnic¹⁰²

- Schitul Sf. Nicolae din Focșani, înființat în a II-a jumătate a sec. al XVII-lea de călugărul Filotei. În 1713 armașul Ștefan construiește biserica de zid¹⁰³. Este închinat de la început Mănăstirii Râmnic.

- Schitul Peletic – azi dispărut, situat pe moșia Bordești, pe apa Râmnicului „*în Gura Calitei*”, are drept ctitor pe Fătul Hereul. Primul act cunoscut este din anul 1686, iar în 1697 schitul este închinat Mănăstirii Râmnic¹⁰⁴.

- Schitul Trăistieni sau Gârbovi de pe moșia Tâmboiști. Ctitor este căpitan Zăgan Gârboveanul. Prima știre este din 1685, iar în 1695 este închinat Mănăstirii Râmnic. Schitul este astăzi dispărut¹⁰⁵.

- Schitul Vârteșcoi – dispărut astăzi – se știe că în 1714 i s-au inventariat bunurile de către Mănăstirea Râmnic¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Horia Constantinescu, **Biserica fostei Mănăstiri Râmnicu-Sărat**, în „*Glasul. Bisericii.*”, an.XXIV, nr.1 - 2, 1965, p.30 - 71

¹⁰¹ *Ibidem*, p.40- 47 passim

¹⁰² *Ibidem*, p.49

¹⁰³ *Ibidem*

¹⁰⁴ *Ibidem*, p.50

¹⁰⁵ *Ibidem*

¹⁰⁶ *Ibidem*, p.52

Despre Schitul Poiana Mărului înființat în prima jumătate a sec.al XVII-lea de călugărul Vasile Beznicovâi se afirmă independența lui, deși aflat pe moșiile Mănăstirii Râmnic.¹⁰⁷

Urmează apoi o descriere competentă, detaliată a arhitecturii, sculpturii în piatră, lemn și tencuială, a picturii și a artelor minore a bisericii mănăstirii din Râmnicu-Sărat, monument reprezentativ al arhitecturii brâncovenești.¹⁰⁸

Reputatul istoric Constantin C.Giurescu, dedică o monografie **podgoriei Odobeștiului**.¹⁰⁹ Prilej cu care face referiri și la biserica Ovidenie¹¹⁰ și la biserica Adormirea Maicii Domnului a fostului schit Mănăstirea¹¹¹.

O documentată monografie redactată de un colectiv de autori este **Valea Putnei-cu privire specială asupra Vrancei**¹¹². Deși are în prim plan aspectele geografice, are un capitol documentat despre istoria Vrancei și în capitolul **Drumeție pe meleagurile bazinului Putnei. Popasuri în așezări putnene**, amintește de Bisericile Sf. Ioan și Sf. Nicolae vechi din Focșani, de mănăstirile Vizantea și Mera, de schiturile Lepșa și Valea Neagră¹¹³.

O altă monografie, **Valea Șușiței**¹¹⁴, amintește de ctitoria lui Matei Basarab de la Soveja¹¹⁵, de Schiturile Trei Brazi și Sf. Ioan din Panciu, de Schiturile Vizantea și Varnița.¹¹⁶

¹⁰⁷ *Ibidem*

¹⁰⁸ *Ibidem*, p.58 - 71

¹⁰⁹ C.C.Giurescu, **Istoricul podgoriei Odobeștilor din cele mai vechi timpuri până la 1918**, București, 1969

¹¹⁰ *Ibidem*, p.61

¹¹¹ *Ibidem*, p.63

¹¹² N.Șt.Mihăilescu, Șt. N.Mihăilescu, V.Macovei, **Valea Putnei. Cu privire specială asupra Vrancei**, Editura Științifică, București, 1970

¹¹³ *Ibidem*, p. 192 - 205

¹¹⁴ M.Ioan Pușcă, **Valea Șușiței**, Editura Sport-Turism, București, 1987

¹¹⁵ *Ibidem*, p.35, 46 - 47

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 59, 65, 100

Monografiile localităților din județ puține la număr fac referiri și la bisericile sau schiturile aflate pe teritoriul localităților respective. Din păcate de cele mai multe ori datele istorice nu depășesc informația aflată în lucrările istorice de referință pentru această problemă. Trecem în revistă următoarele monografii alcătuite de localnici, profesori de istorie de regulă. Sunt importante pentru informațiile locale, inedite, de multe ori aflate de la bătrânii satelor.

Monografia comunei Cotești editată la 500 de ani de atestare documentară a satului Cotești are meritul de a acorda atenție deosebită istoricului comunei și implicit a schitului și a bisericilor aflate în funcțiune.

Capitolele distincte referitoare la istoric și la „*Viața social-culturală*” sunt datorate prof. de istorie Ilie Dumitrescu¹¹⁷

Atestarea documentară a com. Cotești este legată de ctitoria căpitanului Stan Cotea, dregător a lui Radu cel Frumos, ridicată la Odobasca după tradiție în anul 1471. Biserica actuală ridicată din „*bârne de stejar*” este declarată monument istoric și este construită pe locul celei vechi în 1888. Biserica cu hramul „*Adormirea Maicii Domnului*” nu mai păstrează nimic din vechea construcție, datarea ctitoriei în anul 1471 făcându-se după pomelnice din secolul al XIX-lea, fără a fi cunoscut vre-un document referitor la acest eveniment.¹¹⁸ Se face și o descriere a bisericii¹¹⁹

Schitul Cotești cu hramul „*Sfânta Troiță*” (Treime), ctitorit anterior anului 1757. Sunt redată mai multe documente referitoare la moșiile schitului¹²⁰ și o listă cu obiecte cu valoare istorică toate din prima jumătate a sec. al XIX-lea, cu excepția unei „*dvere din timpul lui Petru Schiopul, din fire de argint, reprezentând învierea lui Hristos*”, (care se află la Muzeul de Istorie al României)¹²¹

¹¹⁷ Ilie Dumitrescu, Petre Râpeanu, **Cotești. 500 ani de existență**, 1972

¹¹⁸ *Ibidem*, p.23 - 25

¹¹⁹ *Ibidem*, p.111

¹²⁰ *Ibidem*, p.102 - 107

¹²¹ *Ibidem*, p.109

Sunt aminte și bisericile parohiale: „*Sf. Voievozi*” din Cotești datată în prima jumătate a sec al XIX-lea și construită din zid în 1888; „*Adormirea Maicii Domnului*” din Valea Cotești, construită de Iordache Caloian în 1789, renovată în 1848 și 1946; „*Sf. Nicolae*” din Cotești zidită în 1815 de Pitarul Vasile, clucerul Toma și alți poporeni, refăcută în anii 1843 și 1900 - 1902.

Sunt date și liste cu obiectele de valoare istorică aflate în patrimoniul acestora. Se remarcă o cazanie din 1644 și un Triod din 1798¹²².

Monografia comunei Cârligele realizată de profesorul de istorie Ionel Budescu are un capitol special referitor la monumentele istorice¹²³.

Mănăstirea Dălhăuți, una dintre cele mai importante din zona județului Vrancea, dar aproape desființată în perioada publicării monografiei, are un scurt istoric, o descriere succintă a bisericilor și fotografii ale bisericii Sfinții Voievozi Mihail și Gavril și o vedere generală a mănăstirii.¹²⁴

Sunt amintite Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” din satul Dălhăuți și Biserica Sfinți Voievozi din Bontășești¹²⁵. Face referiri la fostul schit Bontășești¹²⁶, Biserica de lemn „*Sf. Nicolae*” din Blidari datată la 1788 și la Schitul Blidari nelocalizat încă¹²⁷.

Constantin Apreotesei, Toma Iorga și Alexandru Străoneanu Balaș publică **Monografia comunei Străoane**¹²⁸. În capitolul *Obiective de interes istoric și artistic*, sunt prezentate așezămintele de cult din

¹²² *Ibidem*, p.109 - 112

¹²³ I. Budescu, **Monografia comunei Cârligele**, Vrancea, 1979, p.159 - 172

¹²⁴ *Ibidem*, p.160 - 165

¹²⁵ *Ibidem*.165

¹²⁶ *Ibidem*, p.167

¹²⁷ *Ibidem*, p.171 - 172

¹²⁸ Apreotesei Constantin, Iorga Toma, Străoneanu Balaș Alexandru, **Monografia comunei Străoane**, Lucrare editată de Consiliul local, 1997, p. 331 - 342

comună: Biserica Sf. Voievozi din Străoane de Jos construită pe locul uneia de lemn ce era mai veche de 1732; Biserica „Sf. Voievozi” din Muncelu, construită înainte de 1809; Biserica Sf. Neculai” din Străoane de Sus construită între 1862 - 1864. Cea mai importantă biserică din comună este „Sf. Nicolae”, monument istoric și de artă medievală, atribuită legendar vremii lui Ștefan cel Mare, ctitorită de Străoan, fiul lui Petru Rugină. Monumentul este descris după Ioana Cristache Panait¹²⁹.

Deși nepublicată este de luat în seamă **Monografia comunei Bolotești** realizată între anii 1961 - 1963 de Vasile Țiroiu.¹³⁰ În capitolul „Biserici” autorul consemnează existența a 7 biserici pe teritoriul comunei.

De remarcat sunt bisericile vechi din Bolotești, zidită din piatră și cărămidă cu boltă de zid. Se prăbușește însă la cutremurul din 1838, clădindu-se astfel o nouă biserică între anii 1860 - 1868, Biserica „Sf. Gheorghe” din Ivăncești, zidită în anul 1825¹³¹ și Schitul Scânteia, întemeiat pe la 1800 de către banul Toma Stamatini din Focșani¹³². De asemenea se amintesc și Schiturile din zonă, Buluc, Tarnița, Mușunoaiele, Miera și Brazi dar fără alte informații.

Tot nepublicată este și **Monografia comunei Bordești** scrisă de Gh. Asanachi și Gh. Chirtoc¹³³. Este importantă prin informațiile amănunțite date despre fosta Mănăstire Bordești¹³⁴ cu biserica aferentă declarată monument istoric și care este descrisă arhitectural și decorativ¹³⁵.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 336

¹³⁰ V. Țiroiu, **Satul Boloteștii-Putnei din trecut și până azi. Însemnări monografice**, București, 1961 - 1963 (manuscris dactilografiat aflat în arhiva Muzeului Vrancei)

¹³¹ *Ibidem*, p. 315, 327

¹³² *Ibidem*, p. 329 - 330

¹³³ Gh. Asanache, Gh. Chirtoc, **Monografia comunei Bordești** (manuscris dactilografiat, arhiva Muzeului Vrancei)

¹³⁴ *Ibidem*, p.

Lucrare de referință, concepută monografic, **Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului** are capitole distincte referitoare la bisericile și mănăstirile ctitorite de domnitori, despre fiecare județ component al Eparhiei: Buzău, Brăila și Vrancea¹³⁶.

Pentru județul Vrancea sunt repertoriate și descrise: Biserica „*Sfântul Ioan Botezătorul*”, Biserica fostei Mănăstiri „*Precista*”, Biserica fostei Mănăstiri „*Proorocul Samuil*”, toate din Focșani, fostele Mănăstiri Vizantea, Soveja și Mera, Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” din Domnești.

Fiecare monument este tratat monografic trecându-se în revistă toate informațiile istorice cunoscute de la ctitorire până în zilele noastre, descrierea arhitecturală inițială și starea actuală a monumentului. Pentru fiecare monument este dată o bibliografie generală.

Biserica fostei Mănăstiri „*Sfântul Ioan Botezătorul*”, cu hramul „*Nașterea Sf. Ioan Botezătorul*” este ctitorită în 1661 de Grigore Ghica domn al Țării Românești. Este considerată cea mai veche biserică din oraș. Este ridicată în Focșanii Munteni, în apropierea hotarului cu Moldova. Este redată pisană și alte trei documente care atestă înființarea și dotarea cu moșii a mănăstirii¹³⁷, urmate de descrierea bisericii și a celorlalte clădiri din incinta mănăstirii așa cum este cunoscută din documente. Biserica a fost restaurată după cutremurul din 1977, când i s-a redat forma inițială, cu pridvor deschis. Biserica este construită din cărămidă pe fundație de piatră, cu plan în formă de cruce cu trei abside și împărțirea clasică pronaos, naos și altar¹³⁸. Sunt descrise clădirile și zidul împrejmuitoar, cu turnul clopotniță așa cum apăreau în cataografiile din 1851 și 1855¹³⁹.

¹³⁵ *Ibidem*, capitolul „*Mănăstirea Bordești*”

¹³⁶ Epifanie Norocel, **Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului importante valori ale patrimoniului țării noastre**, Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1988 (**Județul Vrancea** p.285 - 408)

¹³⁷ *Ibidem*, p.285 - 288

¹³⁸ *Ibidem*, p.290

¹³⁹ *Ibidem*, p.294 - 295

Urmează o trecere în revistă a pagubelor pricinuite mănăstirii de cutremure, incendii și năvălitori străini așa cum reies din documentele timpului¹⁴⁰.

În paragraful următor este descrisă amănunțit starea bisericii după restaurarea realizată în anii 1987 - 1988. Este redată și o fotografie din timpul restaurării monumentului¹⁴¹.

Biserica fostei Mănăstiri Precista din Focșani așezată în zona centrală a orașului dar în partea moldoveană, are hramul „*Adormirea Maicii Dumnului*” și este ctitorită de Nicolae Mavrocordat la începutul secolului al XVIII-lea¹⁴². Sunt redată documentele, puține, despre mănăstire făcându-se referire și la descrierea bisericii făcută de episcopul Melchisedec al Romanului. Este descrisă arhitectural ca având un „*plan treșlat, pridvor format din arcade pe stâlpi, un pronaos despărțit de naos prin trei arcade rezemate pe stâlpi, naosul cu turla Pantocrator, abside laterale și absida altarului*”¹⁴³.

Sunt descrise decorațiile bisericii, starea actuală a acesteia, având și o fotografie cu o vedere din partea sud-estică¹⁴⁴.

Biserica fostei Mănăstiri „Profetul Samuil” din Focșani, construită din lemn de către Constantin Cehan Racoviță în prima sa domnie (1749 - 1753)¹⁴⁵. Este prezentat un istoric documentat al mănăstirii, sunt descrise arhitectura inițială, stricăciunile avute în decursul timpului și starea bisericii de după cutremurul din 1986 și cu o fotografie din partea de nord-est a monumentului¹⁴⁶.

Mănăstirea Vizantea este considerată „*cel mai vechi nucleu monahal organizat în ținutul Vrancei*” Începuturile mănăstirii sunt

¹⁴⁰ *Ibidem*, p.296 - 301

¹⁴¹ *Ibidem*, p.302 - 305, cu foto p. 303

¹⁴² *Ibidem*, p.308

¹⁴³ *Ibidem*, p.313

¹⁴⁴ *Ibidem*, p.315 - 317, cu foto la p.316

¹⁴⁵ *Ibidem*, p.319

¹⁴⁶ *Ibidem*, p.320 - 328 cu o foto la p.327

incerte. Potrivit unor documente aceasta ar fi fost întemeiată în vremea lui Petru Șchiopul (cu intermitențe 1574 - 1591). Pomelnicul indică drept ctitor pe Irimia Movilă (1595 - 1606 cu întrerupere în 1600)¹⁴⁷

Trecând în revistă controversalele legate de înființarea mănăstirii și de evoluția acesteia se consideră că începuturile ei pot fi plasate la sf. sec.al XVI-lea înc. sec.al XVII-lea cel mai târziu. Presupune că biserica a fost la început din lemn pe temelie de piatră apoi construcțiile toate, chiliile, zidul împrejmuitoare au fost făcute din piatră de către Irimia Movilă¹⁴⁸

Este descrisă biserica actuală și, important, sunt descrise zidurile împrejmuitoare și fundația fostei biserici, dându-se și dimensiuni ale incintei. Sunt redată fotografiile cu ruinele zidului de incintă, latura vestică cu intrarea principală și fundația fostei biserici.¹⁴⁹

Mănăstirea Soveja, cunoscută sub denumirea „*Dobromira*” (bună pace) este ctitorită de Matei Basarab ca semn al împăcării cu Vasile Lupu, pe la 1644 - 1645 pe locul unui schit ce funcționa aici numit Babele¹⁵⁰ Sunt redată documente, pisania săpată în portalul din pronaosul bisericii¹⁵¹, este descrisă starea bisericii și a zidurilor aflate în stare de ruină. Biserica suferind stricăciuni repetate este refăcută după cutremurul din 1802 în mai multe rânduri. Sunt redată fotografii ale bisericii (vedere dinspre sud-vest a ruinelor cu turnul clopotniță, a portalului cu pisania originală de la intrarea în pronaos.¹⁵²

Mănăstirea Mera cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena, singura ctitorie a familiei Cantemir pe teritoriul țării, își are începuturile într-un schit ctitorit de boierul Moțoc din Odobești. Soția acestuia Ursa a cedat lui Constantin Cantemir (1685 - 1693) dreptul de ctitorie¹⁵³

¹⁴⁷ *Ibidem*, p.330

¹⁴⁸ *Ibidem*, p.339

¹⁴⁹ *Ibidem*, p.342 - 345

¹⁵⁰ *Ibidem*, p.348

¹⁵¹ *Ibidem*, p.350 - 351

¹⁵² *Ibidem*, p.358 - 362

¹⁵³ *Ibidem*, p.365

Sunt publicate date istorice despre mănăstire și ctitori. Biserica de zid este construită de Antioh în anii 1705 - 1707 și refăcută de arhimandritul grec Mitrofan Calerghi în anul 1937¹⁵⁴. Este descrisă incinta, clădirile, prefacerile pe care le-a suferit ansamblul monahal în timpul secolului al XVIII-lea. Este descrisă starea actuală a bisericii cu pictura interioară, bine exemplificată prin fotografii color: tabloul votiv, portalul de intrare în pronaos, detalii din catapeteasmă, scene religioase din pridvor înainte de restaurarea picturii. Sunt redatate: o vedere generală a mănăstirii văzută de pe latura sudică, biserica văzută din sud-vest, turnurile de intrare și de nord-vest.

Lucrarea cuprinde la anexe și planuri generale ale mănăstirilor Sf.Ioan din Focșani, Vizantea și Mera¹⁵⁵.

Cu o documentare serioasă, cu descrierea minuțioasă a monumentelor, cu fotografiile și planurile publicate lucrarea rămâne până în prezent cea mai completă monografie despre bisericile ctitorite de domnitori în județul Vrancea.

O altă monografie, **Bisericile de lemn din Țara Vrancei – factor de identitate culturală** prezintă „*pentru prima dată o imagine de ansamblu a bisericilor de lemn care s-au mai păstrat în Țara Vrancei*” are ca autor pe Ion Cherciu.¹⁵⁶ Capitolele lucrării evidențiază scopul urmărit: Vrancea și conștiința de sine, Biserici sătești și ctitorii devălmașe, Schiturile Vrancei și jurisdicția bisericii, Repertoriul bisericilor de lemn din Țara Vrancei – monumente de arhitectură.

Descrierea bisericilor de lemn evidențiază „*notele particulare*” urmărind stabilirea „*unei tipologii morfologice și estetice*” Lucrarea analizează următoarele biserici din perimetrul tradițional al țării Vrancei:

¹⁵⁴ *Ibidem*, p.370

¹⁵⁵ *Ibidem*, planșele X-XIII

¹⁵⁶ I. Cherciu, **Bisericile de lemn din Țara Vrancei - factor de identitate culturală**, lucrare de doctorat susținută la Facultatea de Istorie a Universității din București în anul 2001) (nepublicată)

Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” a schitului Valea Neagră, ctitorit de preotul Maței din Spinești în 1757¹⁵⁷

- Biserica „*Sf. Nicolae*” din Nistorești construită la începutul secolului al XIX-lea¹⁵⁸

- Biserica „*Sf. Nicolae*” din Vrâncioaia construită în 1780¹⁵⁹

- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” din Poiana reconstruită pe planul uneia distruse în anul 1758¹⁶⁰

- Biserica „Cuvioasa Paraschiva” din Spinești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁶¹

- Biserica „Sfinții Voievozi” din Vetrești-Herăstrău de la începutul secolului al XIX-lea¹⁶²

Biserica „*Sf. Nicolae*” din Prisaca de la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁶³

- Biserica „*Cuvioasa Paraschiva*” din Valea Sării construită în anul 1772¹⁶⁴

- Biserica „*Sfinții Voievozi*” din Păulești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁶⁵.

S-au urmărit următoarele aspecte: materiale și tehnici de construcție, structura morfologică-planimetrie, forme, volume, elemente de decor – plastică arhitecturală, mobilier și pictură.¹⁶⁶

În Repertoriul din ultima parte a lucrării fiecare biserică este descrisă în amănunt. Sunt redată planul, elevația și fotografiile recente

¹⁵⁷ *Ibidem*, p.73 - 78

¹⁵⁸ *Ibidem*, p.79 - 81

¹⁵⁹ *Ibidem*, p.82 - 85

¹⁶⁰ *Ibidem*, p.86 - 89

¹⁶¹ *Ibidem*, p.90- 93

¹⁶² *Ibidem*, p.94 - 95

¹⁶³ *Ibidem*, p.96 - 98

¹⁶⁴ *Ibidem*, p.99 - 102

¹⁶⁵ *Ibidem*, p.103 - 105

¹⁶⁶ *Ibidem*, p.68

ale monumentelor. Compartimentarea, elementele de decor și mobilier sunt descrise și bogat exemplificate cu fotografii. Sunt redată documente istorice despre ctitori și averi.

În capitolul „*Biserici sătești și ctitorii devălmașe*” se face o erudită analiză a planimetriei și compartimentării bisericilor realizându-se o tipologie a formelor de plan¹⁶⁷.

Se analizează materialele de construcție și tehnicile folosite¹⁶⁸ decorul¹⁶⁹, mobilierul – iconostase, uși împărătești¹⁷⁰, pictura¹⁷¹.

Textul este însoțit de o bogată ilustrație. Demersul autorului de a „*insera bisericile de lemn din Țara Vrancei*” în lucrările de referință asupra patrimoniului cultural național a fost pe deplin realizat.

II C. Studiile și comunicările istorice cu diferite subiecte sunt categoria cea mai numeroasă.

În continuare vom enumera în ordinea cronologică a publicării studiile sau comunicările referitoare la problematica diversă a bisericilor din județul Vrancea.

Una dintre primele comunicări referitoare la istoricul bisericilor este **Colecția de toate inscripțiunile și pomelnicele din proscomidii a domnilor și doamnelor fondatori de pe toate monastirile din Țara Românească anul 1878 septembrie 28** care publică pentru prima dată pomelnice printre care și pomelnicul de la biserica Sf.Nicolae-vechi din Focșani.¹⁷²

Cu probitatea cunoscută, episcopul Melchisedec publică în anul 1885 **Notițe istorice și arheologice adunate de prin 48 monastiri**

¹⁶⁷ *Ibidem*, p.19 - 27

¹⁶⁸ *Ibidem*, p.27 - 32

¹⁶⁹ *Ibidem*, p.32 - 35

¹⁷⁰ *Ibidem*, p.35 - 47

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 47 - 60

¹⁷² A.Papazoglu, **Colecție cu toate inscripțiunile și pomelnicele din proscomidii a domnilor și doamnelor fondatori de pe toate monastirile din Țara Românească anul 1878, septembrie 28**

din Moldova în care face referire și la Mănăstirile Vizantea, Sf.Ioan Botezătorul, Precista din Focșani¹⁷³.

În 1890, Constantin Bilciurescu, director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice publică **„Monastirile și bisericile din Romania, cu mici notițe istorice și gravuri”**¹⁷⁴, în care face scurte referiri istorice despre Mănăstirile Scânteia, Mera, Soveja, Vizantea¹⁷⁵ din județul Putna și despre Mănăstirile Dălhăuți, Rogozu, Poiana-Mărului și Vărzărești din județul Râmnicu-Sărat¹⁷⁶.

Ciocănel Popescu publică lucrarea **Mănăstirea Găvanul, com. Câmpuleanca, Corbu, Jitia, Odobasca**, în care face referiri la schitul Jitia¹⁷⁷

Până la instaurarea comunismului în România în 1946, avem următoarele studii și comunicări istorice referitoare la bisericile și mănăstirile din jud.Vrancea:

- **Biserica Done Focșani**, în **„Albina”** revistă enciclopedică populară¹⁷⁸. Tot despre Biserica Donie, avem știri și de la Gârboviceanu Petre în lucrarea **Biserici cu averi proprii**¹⁷⁹.

Despre mănăstirea Soveja avem știri istorice în articolul Soveja din publicația **„Opinia”**¹⁸⁰.

Prima informație științifică despre biserica fostei mănăstiri

¹⁷³ Melchisedec Ștefănescu, **Notițe istorice și arheologice adunate de prin 48 monastiri din Moldova**, București, 1885

¹⁷⁴ C.Șt.Bilciurescu, **Monastirile și bisericile din România cu mici notițe istorice și gravuri**, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1890

¹⁷⁵ *Ibidem*, p.201 - 205

¹⁷⁶ *Ibidem*, p.211 - 213

¹⁷⁷ Ciocănel Popescu, **Mănăstirea Găvanul, com. Câmpuleanca, Corbu, Jitia, Odobasca**, Ploiești, 1898, p.33

¹⁷⁸ **Biserica Done Focșani**, în **„Albina”**, revistă enciclopedică populară, XIII, 1909 - 1910

¹⁷⁹ Petre Gârboviceanu, **Biserici cu averi proprii**, seria a II-a, București, 1910

¹⁸⁰ **Soveja** în **„Opinia”** din 14 sept.1910

Bordești este făcută de N.Ghica-Budești în comunicarea „**Biserica din Bordești (Râmnicu Sărat)**” în anul 1913, biserica fiind propusă a fi declarată monument istoric¹⁸¹.

Altă informație despre același monument avem și de la V.Drăghicescu în comunicarea „**Inscripții de la Negoiești, Preajba, Olteni, Bengești, Ostrov, Pietrarii de Jos, Bordești și Gugești**”. Sunt redată inscripțiile de pe un capitel cu Mănăilă căpitan și Mira - presupus pietrar, și știrea despre autoportretul lui Pârvu Mutul din ambrasura ușii. Este redată și o inscripție de la biserica cu hramul „**Sfinții Împărați Constantin și Elena**” din localitatea Gugești jud. Putna¹⁸² (actualmente com.Câmpeneanca jud.Vrancea).

Date despre biserica Bordești sunt reluate de V.Drăghiceanu și Gr. Pișculescu în „**Anuarul Comisiunii Monumertelor Istorice**” în comunicarea „**Biserica fostei mănăstiri Bordești – Râmnicul-Sărat**” în anul 1915.¹⁸³

Referiri la mănăstirile Vizantea și Mera din județul Vrancea face și N.Iorga în lucrarea „**Sate și mănăstiri din România**” republicată în 1916¹⁸⁴

„**Revista istorică**” din 1919 publică comunicarea lui Tudescu Iuliu, **Știri noi despre familia Conachi** cu referiri la biserica din Lărgășani-Corbița¹⁸⁵.

¹⁸¹ N.Ghica-Budești, **Biserica din Bordești (Râmnicu-Sărat)**, în „BCMI”, VI, fasc.22, 1913

¹⁸² V.Drăghiceanu, **Inscripții de la Negoiești, Preajba, Olteni, Bengești, Ostrov, Pietrarii de Jos, Bordești și Gugești**, în „BCMI”, an.VIII, Fasc.29, ian.-mart., București, 1915, p.48

¹⁸³ V.Drăghiceanu, Gr.Pișculescu, **Biserica fostei mănăstiri Bordești-Râmnicu-Sărat** în „ACMI”, 1915, publicat de Alex. Lepădatu, București, 1916

¹⁸⁴ N.Iorga, **Sate și mănăstiri din România**, ediția a II-a, București, 1906, p.128 (ediția a II-a în anul 1916)

¹⁸⁵ Iuliu Tudescu, **Știri noi despre familia Conachi**, în „Revista istorică”, București, 1919, p.98

Un istoric al schitului Sihastru i se datorește lui Glicherie Lovin,
Schitul Sihastru din jud.Tecuci¹⁸⁶

Petre St.Popescu publică în 1924 „*Schitul Vărzărești, fost metoh al Sfintei Mitropolii din București*”¹⁸⁷.

Articolul **Argintărie moldovenească din veacul al XVIII-lea. Biserica armenescă din Focșani**, publicat de N.Iorga pune în circuitul științific informații despre o ferecătură din argint a unei Evanghelii din 1870 de la biserica Nașterea Maicii Domnului (Săpunari)¹⁸⁸ și o scurtă descriere a bisericii „*Sf.Gheorghe*” armenescă cu fotografii ale acesteia¹⁸⁹

N.Comănescu publică articolul „*Din documentele schitului Rogozu din jud. Râmnicu-Sărat*” în „*Glasul Adevărului*”¹⁹⁰.

N.Iorga revine cu un scurt articol **Bisericii Focșănene** în care face succinte referiri arhitecturale la biserica Precista și la biserica Proorocul Samuil¹⁹¹. Același autor publică un articol despre **Ctitorii mănăstirii Mira** referindu-se la documentele publicate de Aurel Sava despre ctitorirea mănăstirii¹⁹².

Ion Potlogea publică în periodicul „*Ingerul*” articolul **Despre schitul Rogozu**¹⁹³.

¹⁸⁶ Glicherie Lovin, **Schitul Sihastru din jud.Tecuci**, Bârlad, 1923

¹⁸⁷ Petre Șt.Popescu, **Schitul Vărzărești, fost metoh al sfintei Mitropolii din București**, în „*Analele Râmnicului*”, 1924

¹⁸⁸ N.Iorga, **Argintărie moldovenească din veacul al XVIII-lea. Biserica armenescă din Focșani**, în „*BCMI*”, Anul XX, fasc.52, aprilie - iunie, Vălenii de Munte, 1927, p.54

¹⁸⁹ *Ibidem*, p.54 - 56

¹⁹⁰ N.Comănescu, **Din documentele schitului Rogozu din jud.Râmnicu Sărat**, în „*Glasul adevărului*”, an.I, nr. 20, 1928, p.4

¹⁹¹ N.Iorga, **Biserici focșănene**, în „*BCMI*”, anul XXI, fasc.59, ian. - mart., Vălenii de Munte, 1929, p.27 - 28

¹⁹² Idem, **Ctitorii mănăstirii Mira**, în „*BCMI*”, anul XXII, fasc., Vălenii de Munte, 1929, p.148

¹⁹³ I.Potlogea, **Despre schitul Rogozu**, în „*Îngerul*”, XII, NR.35, 1930, p.358 - 359

Referiri la Schitul Vărzărești găsim în studiul lui Ioan Răntescu, **Metoașele Mitropoliei Ungro-Vlahiei sub Mitropolitul Dionisie Lupu**, în „*Raze de lumină*”, revista studenților în teologie din București.¹⁹⁴

În revista „*Milcovia*” sunt publicate următoarele studii istorice:

Contribuții la istoria bisericii vrâncene de Aurel Sava, cu referiri la Mănăstirea Soveja și la Schitul lui Negrea, la „*mănăstirea lui Ioniță*” de lângă Vidra, la Mănăstirile Mira și Vizantea, la Schitul Gura Pețicului de la Năruja, la Schiturile Poiana Mărului, Valea Neagră, Lepșa¹⁹⁵. Sunt publicate fotografiile ale mănăstirii Soveja, a Bisericii din lemn din Negrilești, a Schiturilor Poiana Mărului și Lepșa și documente despre istoricul acestor schituri.

Contribuții la un istoric al mănăstirii Mira de Emil Colin cu un istoric al mănăstirii și fotografii ale bisericii, catapetesmei și tabloului votiv¹⁹⁶

Însemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani al lui Virgil P.Arborescu cu referiri la bisericile de unde provin cărțile respective¹⁹⁷

Revista „*Îngerul*” publică în 1932 articolul lui N.G.Neagu, referitor la Schitul Dălhăuți: **Date cu privire la trecutul schitului Dălhăuți**¹⁹⁸.

Istoricul C.C.Giurescu, publică în anul 1937 lucrarea **Din trecutul**

¹⁹⁴ I.Răntescu, **Metoașele Mitropoliei Ungro-Vlahiei sub Mitropolitul Dionisie Lupu**, în „*Raze de lumină*”, III, NR.3, București, 1931, p.180

¹⁹⁵ Aurel Sava, **Contribuții la istoria bisericii vrâncene**, în „*Milcovia*”, I, 1931, p.16 - 35

¹⁹⁶ Emil Colin, **Contribuții la un istoric al mănăstirii Mira**, în „*Milcovia*”, II, vol.2, Focșani, 1931, p.214 - 236

¹⁹⁷ P.Virgiliu Arbore, **Însemnări culese de pe marginea cărților bisericești din orașul Focșani**, în „*Milcovia*”, II, vol.2, Focșani, 1931, p.237 - 246, Ibidem, III, vol.1 - 2, Focșani, 1932, p.53 - 66, Ibidem, IV, vol.1-2, Focșani, 1933, p.54 - 64

¹⁹⁸ G.N. Neagu, **Date cu privire la trecutul schitului Dălhăuți**, în „*Îngerul*”, NR.7 - 8 și NR.10, 1932

judetului Putna, cu referiri la Mănăstirile Vizantea și Mera¹⁹⁹.

Despe fosta Mănăstire Soveja face referiri Ioan Răuțescu în lucrarea **Dragoslavele**²⁰⁰.

Analele Moldovei publică în 1942 studiul **Biserica și moșia Conăcheștilor de la Lărgășești – Tecuci** de Constantin Solomon cu referiri la biserica din Lărgășești-Corbița²⁰¹.

În anul 1943 se publică un istoric al Schitului Jitia de D.Bălașa: **Schitul Jitia din Râmnicul-Sărat**²⁰² iar G.Dimitriu publică articolul **Mănăstirea Mera**²⁰³. Unul dintre ultimile articole referitoare la mănăstirile din județ până la instaurarea ateismului comunist este publicat în „*Revista arhivelor*” din 1945, sub semnătura lui N.Ceredarec: **Soveja sau Dobromira**²⁰⁴.

Timp de un deceniu până în 1955 studiile despre biserici și mănăstiri sunt ca și inexistente. După anul 1955 în revistele bisericești încep să apară studii și articole despre bisericile și mănăstirile din județ.

În 1957 avem comunicarea **Știri despre mănăstirea Soveja sau Dobromira (Mănăstirea bunei înțelegeri)** de C.Turcu²⁰⁵

În 1963 T.G.Bulat în studiul **O ctitorie brâncovenească închinată Sfântului Munte Sinai**²⁰⁶, dedicat fostei mănăstiri

¹⁹⁹ C.C.Giurescu, **Din trecutul județului Putna**, Focșani, 1937

²⁰⁰ I.Răuțescu, **Dragoslavele**, Câmpulung-Muscel, 1937, p.42

²⁰¹ Constantin Solomon, **Biserica și moșia Conăcheștilor de la Lărgășești-Tecuci**, în „*Analele Moldovei*”, Iași, II, 1 - 2, 1942, p.1

²⁰² D.Bălașa, **Schitul Jitia din Râmnicul Sărat**, în „*Revista de istorie bisericească*”, Craiova, an.I, 1943, p.52

²⁰³ G.Dumitriu, **Mănăstirea Mera**, în „*Păstorul Tutovei*”, VI, NR.1 - 4, 1943

²⁰⁴ N.Ceredarec, **Soveja sau Dobromira**, în „*Revista arhivelor*”, VI/2, 1944 - 1945

²⁰⁵ C.Turcu, **Știri despre mănăstirea Soveja sau Dobromira (Mănăstirea Bunei înțelegeri)**, în „*Mitropolia Moldovei și Sucevei*”, XXXIII, NR.5 - 7, 1957

²⁰⁶ T.G.Bulat, **O ctitorie brâncovenească închinată Sfântului Munte Sinai**, în „*Glasul Bisericii. Revistă oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei*”, (în continuare „*G.B.*”), an.XXII, NR.11 - 12, 1963, p.1031 - 1049

„*Adormirea Maicii Domnului*” din Râmnicul-Sărat face și referiri la schiturile Jitia, Peletic și Trestieni din fostul județ Râmnicul-Sărat. Schiturile, astăzi dispărute, erau metocuri ale mănăstirii din Râmnicul-Sărat și odată cu închinarea acesteia către Sfântul Munte Sinai, erau și ele incluse în actul de închinare împreună cu moșiile lor.

Astfel la „27 mai 1695 pitarul Hagiul arată că are un schit *Jătia pe apa Râmnicului*” pe care îl închină, la fel schitul „Peletic pe apa Râmniceii” și la 5 august 1695 este închinat de căpitanul Zăgan schitul Trestieni²⁰⁷. Amintește și de metocul „*Sf.Nicolae*” din Focșani, ctitorit de Filotei „*care au făcut biserica de lemn*”²⁰⁸.

Tot în revista **Glasul Bisericii** este publicată și comunicarea profesorului Victor Brătulescu, **Acte, note și însemnări despre biserica fostului schit Brazi de lângă Panciu**.²⁰⁹ Comunicarea redă legenda înființării schitului, face un scurt istoric al evoluției acestuia și descrie așezarea Schitului Brazi și a Bisericii Sf.Ioan. Cele două biserici sunt minate la cutremurul din anul 1940. Face referiri și la Schitul Mușinoaiele întemeiat în anul 1839 de starețul Dimitrie pe moșia Schitului Brazi.²¹⁰ Urmează însemnări de pe cărțile bisericești și mențiuni documentare dintre 1756 - 1835 relative la schitul Brazi și la legăturile acestuia cu biserica „*Sf.Dimitrie*” din Focșani.²¹¹

G.Cocora în studiul **Episcopul Metodic al Buzăului** face o scurtă referire la Schitul Bordești, „*făcut din temelie de piatră*”²¹².

A.C.Coza publică articolul **Din trecutul bisericii Robescu din Focșani**, în care face o descriere a planului și a elevației, a interiorului

²⁰⁷ *Ibidem*, p.1047

²⁰⁸ *Ibidem*, p.1048

²⁰⁹ Victor Brătulescu, **Acte, note și însemnări despre biserica fostului schit Brazi de lângă Panciu**, în „*G.B.*”, an XXIV, NR.3 - 4, 1965, p.319 - 330

²¹⁰ *Ibidem*, p.322 - 326

²¹¹ *Ibidem*, p.328 - 330

²¹² Gabriel Cocora, **Episcopul Metodie al Buzăului**, în „*G.B.*”, an.XXIVm, NR.7 - 8, 1965, p.676

(strane, icoane) și la ctitorii înmormântați în cripte din pronaos. Trece în revistă cărțile bisericești aflate în biserică²¹³

În documentata comunicare **Inscripții și însemnări din biserici** a profesorului Victor Brătulescu se fac referiri la pisanii și inscripții găsite pe la mai multe biserici din Muntenia²¹⁴ În județul Vrancea sunt vizitate bisericile: din Domnești, ctitorie a lui Dabija vodă²¹⁵, Sfinții Apostoli, Donie, Sf.Dumitru Uzină și Sf.Nicolae-Stroe din Focșani²¹⁶, biserica din Găgești, construită în 1888²¹⁷, biserica de lemn din Lărgășeni cu tâmplă din sec.al XVIII-lea²¹⁸, biserica din Sihlea, construită la 1860²¹⁹, biserica Sf.Nicolae din Slobozia Bradului cu pisanie ce datează în 1808²²⁰

Un studiu dedicat împăcării dintre Vasile Lupu și Matei Basarab este publicat de G.Dincă în „*Glasul bisericii*”: **Două ctitorii voievodale: biserica Stelea din Târgoviște, mănăstirea Soveja din Vrancea înălțate în semnul împăcării și prieteniei**²²¹ Referirile la fosta mănăstire Soveja sunt inevitabile.

Tot Mănăstirea Mera constituie subiectul a două studii realizate de Sergiu Iosipescu: **Note istorice despre mănăstirea Mira, ctitorie fortificată a Cantemireștilor**²²² și **Mănăstirea Mira: zbuciumatul**

²¹³ A.C.Coza, **Din trecutul bisericii Robescu din Focșani**, în „*G.B.*”, an.XXV, NR.3 - 4, 1966, p.343 - 351

²¹⁴ Victor Brătulescu, **Inscripții și însemnări din biserici**, în „*G.B.*”, an.XXV, NR.7 - 8, iulie-aug., 1966, p.

²¹⁵ *Ibidem*, p.635

²¹⁶ *Ibidem*, p.637 - 639

²¹⁷ *Ibidem*, p.644

²¹⁸ *Ibidem*, p.647

²¹⁹ *Ibidem*, p.659

²²⁰ *Ibidem*, p.660

²²¹ G.Dincă, **Două ctitorii voievodale: biserica Stelea din Târgoviște, mănăstirea Soveja din Vrancea înălțate în semnul împăcării și prieteniei**, în „*G.B.*”, XXX, NR.5-6, 1971, p.511 - 523

²²² Sergiu Iosipescu, **Note istorice despre mănăstirea Mira, ctitorie fortificată**

destin al unei ctitorii cantemirești²²³. Ambele studii fac un istoric amplu, dar „*nu prea complet*” după cum apreciază N.Stoicescu și o descriere sumară a ansamblului. Este de fapt o documentare asupra monumentului pentru a justifica un „*studiu arheologic și istoric la fața locului*”, după cum precizează autorul²²⁴.

În „*Cronica săpăturilor arheologice*” din „*Revista muzeelor și monumentelor seria Monumente istorice și de arte*” arheologul Gh.I.Cantacuzino semnează două notițe ce semnalează sondajele arheologice realizate în anul 1974 la biserica Stamatinești din Focșani unde a relevat existența unei biserici din lemn anterioare celei de zid²²⁵ și la fosta Mănăstire Mera unde a putut preciza succesiunea etapelor de construcție a ansamblului monahal²²⁶.

Același autor publică comunicarea **Sondaje arheologice în orașul Focșani** în care face referiri asupra cercetărilor arheologice efectuate la bisericile Stamatinești și Sfântul Nicolae Nou²²⁷

În 1982 arhimandritul Nifon Stoica publică un „*scurt istoric*” după cum însuși îl subintitulează al **mănăstirii Sihastru**²²⁸. Ctitorită la 1748 mănăstirea este prezentată în evoluția ei istorică. Sunt trecuți în revistă ctitorii hatmanii Șendrea și Razu, biserica cu hramul „*Sf.Dumitru*”, construită din lemn, stareții schitului. În 1882 se începe

a Cantemireștilor, în „*B.M.I.*”, XLI, NR.4, 1972, p.53 - 56

²²³ Idem, **Mănăstirea Mera: zbuciumatul destin al unei ctitorii cantemirești**, în „*Magazin Istoric*”, VII, NR.10, 1973, p.18 - 20

²²⁴ Idem, *Note istorice...*, p.56

²²⁵ Gh.I.Cantacuzino, **Cronica săpăturilor arheologice**, în „*Revista Muzeelor și Monumentelor seria Monumente Istorice și de Artă*” (în continuare „*R.M.M.M.I.A.*”), an.XLIII, NR.2, 1974, p.94

²²⁶ Gh.I.Cantacuzino, Luminița Munteanu, **Cronica săpăturilor arheologice**, în „*R.M.M.M.I.A.*” an XLIII, NR.2, 1974, p.95

²²⁷ Gh.I.Cantacuzino, **Sondaje arheologice în orașul Focșani**, în „*Cercetări arheologice*”, Muzeul de istorie al RSR, III, București, 1979, p.252 - 256

²²⁸ Nifon Stoica, **Mănăstirea Sihastru – scurt istoric**, în „*Îndrumător bisericesc*”, 1982, 1, Buzău, 1982, p.204 - 209

construcția unei biserici de zid. Sunt publicate fotografii ale mănăstirii Sihastru, Vizantea, Rătești, biserica „Sf. Ioan” din Focșani, ale stareților mănăstirii.

În același an, Mănăstirea Soveja este tratată istoric în lucrarea **Ctitoriile lui Matei Basarab** de Veniamin Nicolae²²⁹, iar schituri și foste mănăstiri din județ sunt trecute în revistă de lucrarea lui Ioanichie Bălan, **Vetre de sihăstrie românească (secolele IV - XIX)** în care sunt amintite fosta mănăstire Vizantea, mănăstirea Vărzărești²³⁰.

În studiul **Valori în colecțiile muzeale din Eparhia Buzăului**, Nicolae Tătaru amintește de Bisericile Ovidenia din Odobești, Donie din Focșani, Schitul Vârteșcoi Beciu, biserica din Lărgășani-Corbița²³¹

Un „*inventar*” al așezămintelor monahale din județul Vrancea este făcut de N. Stoica și N. Stoicescu în **Așezăminte monahale din Eparhia Buzăului**, publicată în volumul al II-lea al culegerii de studii istorice și de artă „*Spiritualitate și Istorie la Întorsura Carpaților*” publicată la Buzău în anul 1983 sub îngrijirea I.P.S. dr. Antonie Plămădeală fost Episcop al Buzăului. Sunt trecute în revistă 41 de mănăstiri și schituri în funcțiune sau care au funcționat menționându-se hramul, anul ctitoriei și ctitorii. Sunt menționate și schiturile cunoscute doar din documente²³². În aceeași culegere de studii, dar în volumul întâi este publicat și studiul lui Paul Mihail, **Schitul Poiana Mărului, un centru ortodox cărturăresc**²³³. Deși dedicat cercetării a 7 manuscrise slavone copiate la Poiana Mărului, autorul face succinte

²²⁹ N. Veniamin, **Ctitoriile lui Matei Basarab**, București, 1982, p.

²³⁰ Ioanichie Bălan, **Vetre de sihăstrie românească (secolele IV - XIX)**, București, 1982, p.425

²³¹ N. Tătaru, **Valori în colecțiile muzeale din Eparhia Buzăului**, în „*Îndrumător bisericesc și patriotic*”, Buzău, 1983, p.34 - 39

²³² N. Stoica, N. Stoicescu, **Așezăminte monahale din Eparhia Buzăului**, în **Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților**, vol.II, Buzău, 1983, p.274 - 176

²³³ Paul Mihail, **Schitul Poiana Mărului, un centru ortodox cărturăresc**, în „*Spiritualitate și istorie...*”, vol.I, Buzău, 1983, p.356 - 384

referiri la istoricul schitului scoțând în evidență rolul acestuia în activitatea cărturărească, mai ales prin starețul Vasile.

În anul 1986 preotul Gabriel Cocora publică lucrarea **Episcopia Buzăului: O vatră de spiritualitate și simțire românească** în care face referire la istoricul mai multor mănăstiri și schituri printre care Vărzărești, Vârteșcoi și Sihastru²³⁴.

Același autor reia tema în lucrarea **Mănăstiri din Eparhia Buzăului. Vetre de cultură și trăire românească** în care face o analiză a istoricului mănăstirii Sihastru și face referiri la mănăstirea Vărzărești și la fosta mănăstire Bordești.²³⁵

Istoricul Anton Paragină publică un studiu istoric asupra mănăstirii Soveja, **Ctitoria lui Matei Basarab de la Soveja**²³⁶, iar preotul Ionel Ene o comunicare despre mănăstirea Mera – **Mănăstirea Mera – o ctitorie voievodală a familiei Cantemireștilor în ținutul Vrancei**²³⁷ în care face o trecere în revistă a istoricului și semnalează lucrările de restaurare a ansamblului, începute în 1971 de Comisia Monumentelor Istorice. În același „*Îndrumător Bisericesc*” din 1987 sunt de remarcat și comunicările altor doi autori: Preotul Paul Mihail cu **Danii voievodale către schitul Poiana Mărului** prin care semnalează trei acte de danii emise de domnii Moldovei Constantin Mihail Cehan Racoviță, Alexandru Constantin Mavrocordat și Alexandru Ioan Mavrocordat prin care aceștia înzestresc schitul Poiana Mărului.²³⁸

²³⁴ Gabriel Cocora, **Episcopia Buzăului. O vatră de spiritualitate și simțire românească**, Buzău, 1986, p.323 - 337

²³⁵ Idem, **Mănăstiri din Eparhia Buzăului. Vetre de cultură și trăire românească**, Buzău, 1987, p.30; 205 - 239; 257

²³⁶ Anton Paragină, **Ctitoria lui Matei Basarab de la Soveja**, în „Vrancea – Studii și Comunicări”, V - VII, Focșani, 1987, p.45 - 49

²³⁷ Ionel Ene, **Mănăstirea Mera – o ctitorie voievodală a familiei cantemireștilor în ținutul Vrancei**, în „*Îndrumător bisericesc misionar și patriotic*”; 6, Editat de Episcopia Buzăului, 1987, p.14 - 17

²³⁸ Paul Mihail, **Danii voievodale către Schitul Poiana Mărului**, în „*Îndrumător*

Arhidiaconul prof. Ioan Ivan publică un scurt istoric în **Schitul Brazi-Panciu, locul muceniei fostului mitropolit al Moldovei, Teodosie** în care face referiri la clădirile ansamblului monahal²³⁹

Un studiu istoric foarte bine documentat (probabil cel mai complet din punct de vedere al informației documentare) referitor la bisericile și mănăstirile ctitorite de dregători domnești în județul Vrancea publică în **„Glasul Bisericii”** doctorul în teologie Adrian Gabor sub denumirea de **Ctitoriile de biserici și mănăstiri ale dregătorilor domnești din județul Vrancea**²⁴⁰ Concepută ca lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat la Istoria Bisericii Ortodoxe Române, studiul trece în revistă douăzeci și șapte de biserici, mănăstiri și schituri din județ. Pentru fiecare în parte face un istoric foarte bine documentat, evidențiind și importanța artistică sau arhitecturală. Toate bisericile repertoriate sunt monumente istorice. În Concluzii autorul face o statistică în care evidențiază funcțiile ctitorilor, perioada pe secole când au fost construite bisericile, legăturile pe care le-au avut cu mănăstiri mai mari. Sunt repertoriate astfel 13 mănăstiri și schituri și 14 biserici de mir. Precizează statistic numărul celor care au fost reconstruite pe locul unor biserici de lemn anterioare, unde au fost înmormântați ctitorii, unde s-au remarcat opere de artă, sau au funcționat școli²⁴¹ Studiul este sub forma unui repertoriu și prezintă cea mai completă informație bibliografică despre următoarele monumente: în ordinea cronologică a ctitoririi lor:

- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” din Odobasca-Cotești²⁴²

bisericesc misionar și patriotic”, 6, editat de Episcopia Buzăului, 1987, p.35 - 39

²³⁹ I.Ivan, **Schitul Brazi – Panciu, locul muceniei fostului mitropolit al Moldovei, Teodosie** în „**Îndrumător bisericesc misionar și patriotic**”, 6, Editat de Episcopia Buzăului, 1987, p.39 - 41

²⁴⁰ Adrian Gabor, **Ctitoriile de biserici și mănăstiri ale dregătorilor domnești din județul Vrancea**, în „**G.B.**”, anul XLVIII, NR.6, 1989, p.73 - 106

²⁴¹ *Ibidem*, p.104 - 105

²⁴² *Ibidem*, p.74 - 75

- Biserica „*Sf. Nicolaie*” din Străoane de Sus ²⁴³
- Mănăstirea „*Adormirea Maicii Domnului*” din Vărzărești
comuna Urechești²⁴⁴
- Schitul Galbeni - comuna Tănăsoaia²⁴⁵
- Biserica „*Ovidenia*” - Odobești²⁴⁶
- Schitul Trestieni-Gârbovi²⁴⁷
- Schitul Jitia ²⁴⁸
- Biserica „*Sfinții Dumitru și Antonie*” din Focșani²⁴⁹
- Biserica „*Sfântul Nicolae Vechi*” din Focșani²⁵⁰
- Biserica „*Sfântul Nicolae-Nou*” din Focșani²⁵¹
- Biserica „*Nașterea Maicii Domnului*” a fostei mănăstiri Bordești²⁵²
- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” Donie din Focșani²⁵³
- Schitul Vârteșcoi²⁵⁴
- Biserica „*Nașterea Maicii Domnului*” din Odobești²⁵⁵
- Biserica „*Sfinții Voievozi*” din Focșani²⁵⁶
- Biserica „*Sfinții Arhangheli*” Caranzulea din Focșani²⁵⁷
- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” Lărgășani din Corbița²⁵⁸

²⁴³ *Ibidem*, p.76

²⁴⁴ *Ibidem*, p.76 - 78

²⁴⁵ *Ibidem*, p.78

²⁴⁶ *Ibidem*, p.79

²⁴⁷ *Ibidem*, p.79 - 81

²⁴⁸ *Ibidem*, p.81

²⁴⁹ *Ibidem*, p.82 - 83

²⁵⁰ *Ibidem*, p.83 - 86

²⁵¹ *Ibidem*, p.86 - 88

²⁵² *Ibidem*, p.88 - 91

²⁵³ *Ibidem*, p.91 - 92

²⁵⁴ *Ibidem*, p.92 - 93

²⁵⁵ *Ibidem*, p.93

²⁵⁶ *Ibidem*, p.93 - 94

²⁵⁷ *Ibidem*, p.94

²⁵⁸ *Ibidem*, p.95

- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” Jelaboiu din Focșani²⁵⁹
- Mănăstirea Sihastru²⁶⁰
- Biserica „*Sfinții Voievozi*” Stamatinești din Focșani²⁶¹
- Biserica „*Sfinții Mina și Haralambie*” din Focșani²⁶²
- Biserica „*Sf.Nicolae*” din Slobozia Bradului²⁶³
- Schitul Rogozu²⁶⁴
- Biserica „*Sfinții Împărați*” Capela militară din Focșani²⁶⁵
- Schitul Ivănțești²⁶⁶
- Schitul Scânteia²⁶⁷
- Biserica „*Sfinții Împărați*” din Sihlea²⁶⁸.

Cu o bibliografie exhaustivă preluată critic în stabilirea istoricului fiecărui obiectiv în parte studiul lui Adrian Gabor se constituie într-o lucrare de referință dedicată lăcașurilor de cult din județul Vrancea ctitorite până la mijlocul secolului al XIX-lea.

Pasionat de istorie medicul Virgil Paragină a lăsat un studiu istoric asupra schiturilor Troțușanu și Mușunoaiele și asupra bisericilor de lemn de la Mănăstioara și de la Movilița-Chițcani situate pe valea Zăbrăuțului sub denumirea de **Date istorice privind așezările monahale și bisericesti de pe Valea Zăbrăuțului**²⁶⁹

Un succint istoric al fostei mănăstiri Bordești face Aurel Nicodei

²⁵⁹ *Ibidem*, p.96

²⁶⁰ *Ibidem*, p.96 - 98

²⁶¹ *Ibidem*, p.98 - 99

²⁶² *Ibidem*, p.99

²⁶³ *Ibidem*, p.99 - 100

²⁶⁴ *Ibidem*, p.100 - 101

²⁶⁵ *Ibidem*, p.101 - 102

²⁶⁶ *Ibidem*, p.102

²⁶⁷ *Ibidem*, p.102 - 104

²⁶⁸ *Ibidem*, p.104

²⁶⁹ Virgil Paragină, **Date istorice privind așezările monahale și bisericesti de pe Valea Zăbrăuțului în „Vrancea. Studii și comunicări”**, vol.VIII - X, Focșani, 1991, p.197 - 203

în „*Raport preliminar privind cercetarea arheologică de la biserica „Adormirea Maicii Domnului” a fostei mănăstiri Bordești, jud. Vrancea (Campania 1995)*. Sunt publicate un plan al bisericii cu amplasarea secțiunilor arheologice și fotografii cu biserica aflată în restaurare și cu amplasamentul în zonă a acesteia.²⁷⁰

Un scurt istoric al bisericii Stamatinești din Focșani este făcut în comunicarea **Biserica – depozit – Stamatinești** de către Lilișor Ivancia, muzeograf-conservator, cu ocazia amenajării în această biserică, începând cu anul 1980, a unui depozit pentru carte religioasă și alte obiecte de cult ce fac parte din patrimoniu cultural național²⁷¹ Depozitul a funcționat până în anul 1999 când biserica a fost redată cultului.

Un documentat istoric al fostei mănăstiri Soveja în perioada secolelor al XVII-lea, al XVIII-lea face Lelia Pavel în studiul **Mănăstirea Soveja. Câteva considerații**, publicat în **Cronica Vrancei** din anul 2000. Autoarea consideră că această perioadă este cea mai înfloritoare din existența mănăstirii.²⁷²

Aceeași autoare evidențiază rolul schitului Valea Neagră în articolul **Câteva considerații istorice și artistice privind schitul Valea Neagră**. După ce trece în revistă istoricul schitului și averile acestuia, este făcută o descriere amplă a bisericii de lemn „*Adormirea Maicii Domnului*”, trecându-se în revistă caracteristicile constructive și decorative în lemn a catapetesmei acesteia.²⁷³

În „*Cronica Vrancei*” din anul 2001 este publicat articolul

²⁷⁰ Aurel Nicodei, **Raport preliminar privind cercetarea arheologică de la biserica „Adormirea Maicii Domnului” a fostei mănăstiri Bordești, jud. Vrancea (Campania 1995)**, în „*Vrancea. Studii și comunicări*”, vol. XI, Focșani, 1997, p. 73 - 82

²⁷¹ Lilișor Ivancia, **Biserica – depozit Stamatinești**, în „*Vrancea. Studii și comunicări*”, vol. XI, Focșani, 1997, p. 261 - 268

²⁷² Lelia Pavel, **Mănăstirea Soveja. Câteva considerații**, în „*Cronica Vrancei*”, I, Editura DMPress, Focșani, 2000, p. 12 - 24

²⁷³ Idem, **Câteva considerații istorice și artistice privind schitul Valea Neagră**, în „*Cronica Vrancei*”, I, Editura DMPress, Focșani, 2000, p. 25 - 32

Cercetarea arheologică și bisericile de zid din Vrancea avându-l ca autor pe Aurel Nicodei. Autorul trece în revistă bisericile din județul Vrancea unde s-au efectuat cercetări arheologice: la biserica „*Sf. Voievozi*” Stamatinești de Gh.I.Cantacuzino, la Biserica „*Sf.Dumitru Uzină*” de Victor Bobi și Anton Paragină, la Biserica „*Sf.Ioan Botezătorul*”, Biserica Proorocul Samuil toate din Focșani. Rezultatele au fost publicate doar de Gh.I.Cantacuzino pentru Biserica Stamatinești. La fosta Mănăstire Mera au fost efectuate cercetări în mai multe campanii arheologice. S-au efectuat cercetări arheologice și la Biserica „*Izvorul tămăduirii*” de la schitul Dălhăuți, la Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” a fostei Mănăstiri Bordești. Articolul enumeră și bisericile ctitorite de domnitori, de dregătorii domnești și de obștile satești sau orășenești până la începutul secolului al XIX-lea.²⁷⁴

În același volum, Nicu Ioan publică articolul **Mănăstirea lui Ștefu din Focșani**, în care face istoricul bisericii „*Sf.Nicolae*”-Vechi din Focșani, ctitorită de Ștefan – căpitan de cazaci, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Face și o descriere arhitectonică amănunțită a construcției, a interiorului, a sculpturii și decorației interioare²⁷⁵

Tot în anul 2001 în „**Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2000**”, Aurel Nicodei publică două articole referitoare la rezultatele cercetărilor arheologice efectuate la fosta Mănăstire Bordești²⁷⁶ și la Biserica „*Sf.Gheorghe*” armenească din Focșani²⁷⁷ Sunt publicate planurile de situație cu amplasamentul incintei Mănăstirii Bordești și a ruinelor fostelor clădiri ale stăreției și

²⁷⁴ Aurel Nicodei, **Cercetarea arheologică medievală și bisericile de zid din Vrancea**, în „**Cronica Vrancei**”, II, Editura DMPress, Focșani, 2001, p.25 - 34

²⁷⁵ Nicu Ivan, **Mănăstirea lui Ștefu din Focșani**, în „**Cronica Vrancei**”, II, Editura DMPress, Focșani, 2001, p.35 - 50

²⁷⁶ **Cronica cercetărilor arheologice din România, campania 2000**, Institutul de Memorie Culturală, București, 2001, p.42

²⁷⁷ *Ibidem*, p.84

chiliilor, planul bisericii armenesti din Focșani cu planul fundației unei biserici anterioare relevate de cercetarea arheologică²⁷⁸.

III. Lucrări de istoria artei care includ și studii despre arhitectura, sculptura și pictura religioasă. În cele ce urmează vom trece în revistă lucrările care fac referiri la bisericile din Județul Vrancea grupându-le în două categorii:

III a. lucrări generale de istoria artei

III b. studii de specialitate.

III a) N.Iorga printre primii care pune problema reconstituirii istoriei plecând de la operele de artă rămase de la înaintași, publică în 1905 lucrarea **Istoria Românilor în chipuri și icoane** în care menționează și tabloul votiv al cantemireștilor de la mănăstirea Mera.²⁷⁹

În 1933 arhitectul George Balș publică lucrarea **Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea** în care face referiri și la bisericile din Domnești, Mera, Soveja, Precista din Focșani, ctitorii voievodale din partea moldoveană a județului²⁸⁰.

Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia este publicat de arhitectul N.Ghica-Budești în anul 1936. În lucrare autorul face referiri și la biserica Bordești²⁸¹.

În anul 1965 arhitectul Grigore Ionescu publică lucrarea **Istoria arhitecturii în România**. În vol.II al lucrării face referiri și la biserica Profetul Samuil din Focșani²⁸².

O lucrare de referință pentru studiul artei medievale românești este **Dicționarul enciclopedic de artă medievală românească** editat la București în 1976, avându-l ca autor pe istoricul de artă Vasile

²⁷⁸ *Ibidem*, planșele 9 și 16

²⁷⁹ N.Iorga, **Istoria românilor în chipuri și icoane**, București, 1905

²⁸⁰ G.Balș, **Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea**, București, 1933, p.214 - 215

²⁸¹ N.Ghica-Budești, **Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia**, în „B.C.M.I.”, XXIX, fasc. 87 - 90, 1936, p.109

²⁸² Grigore Ionescu, **Istoria arhitecturii în România**, vol. II, București, 1965

Drăguț. Deși articolele referitoare la județul Vrancea sunt puține, amintind bisericile din Focșani - monumente istorice, biserica Mănăstirii Mera și bisericile de lemn de la Străoane și Vrâncioaia, dicționarul se constituie într-un îndreptar asupra studiului monumentelor religioase din județ²⁸³

În lucrarea **Valori medievale românești** a lui Mihail Mihalcu se face referiri la pictura murală de la biserica fostei mănăstiri Bordești realizată de Pârvu Mutu și la autoportretul acestuia.²⁸⁴

Istoricul de artă Vasile Drăguț în monumentală lucrare **Arta românească** face referiri la biserica Sf. Ioan Botezătorul și biserica Precista din Focșani, la mănăstirea Mera și la pictura lui Pârvu Mutu de la Bordești.²⁸⁵

III. b) Studiile în domeniul artei care fac referire la monumente aflate pe teritoriul județului Vrancea sunt:

Vieți de zugrăvi (1675-1765) și autobiografia lui Ghenadie Pârvulescu arhimandritul (22 oct.1805 - 6 sept.1873) face referire la zugravul Pârvu Mutu pictorul bisericii Bordești²⁸⁶.

În 1945 I. Popescu Cilieni publică studiul **Învelișurile vechilor noastre biserici**.²⁸⁷

Pârvu Mutu și biserica sa de la Bordești formează obiectul articolului **Pârvu Mutu și școala sa** având ca autor pe Teodora Voinescu²⁸⁸.

²⁸³ V. Drăguț, **Dicționar enciclopedic de artă medievală românească**, București, 1976, (despe Focșani p.145, Mera, p.202 - 203; Străoane, p.285 cu fotografie; Vrâncioaia, p.319)

²⁸⁴ Mihail Mihalcu, **Valori medievale românești**, București, 1984, p.

²⁸⁵ V. Drăguț, **Arta românească**, București, 1984, p.360; 391 - 93, 437 - 438; 440, fotografie a Mănăstirii Mera

²⁸⁶ C. Babulescu, **Vieți de zugrăvi (1675 - 1765) și Autobiografia lui Ghenadie Pârvulescu arhimandritul (22 oct.1805 - 6 sept.1873)**, București, 1940

²⁸⁷ I. Popescu Cilieni, **Învelișurile vechilor noastre biserici**, Craiova, 1945

²⁸⁸ Teodora Voinescu, **Pârvu Mutu și școala sa**, în „**Studii și Cercetări de Istoria Artei**” (în continuare „**S.C.I.A.**”), an 2, nr. 3 - 4, 1955

Același pictor este subiectul studiului realizat de Ioana Cristache Panait **Pârveu Mutu Zugravul** în care face referiri și la biserica din Bordești²⁸⁹.

Studiul lui Radu Crețeanu **Bisericile din lemn din Muntenia** analizează tipologia bisericilor din lemn luând în calcul și bisericile de lemn din zona munteană a județului: bisericile „*vechi*” și „*mari*” de la Poiana Mărului, biserica schitului Dălhăuți, biserica din Odobasca-Cotești. Este publicată și o fotografie a bisericii „*vechi*” de la Poiana Mărului²⁹⁰.

Biserica din Bordești este amintită și în studiul **Observații asupra stilului brâncovenesc. Portalul** având ca autoare pe Teodora Voinescu²⁹¹

Horia Constantinescu în studiul **Meșteri de biserici buzoieni** face referire la Meșterul Mira- sculptor în piatră, considerat autor al stâlpilor de susținere dintre pronaos și naos de la biserica Bordești. Articolul este reluat în lucrarea „*Spiritualitate și Istorie...*”²⁹².

Decorația bisericii din Bordești (Vrancea) și importanța ei pentru iconografia românească este titlul studiului realizat de M.Iliescu. Autorul face o amănunțită descriere a decorului sculptat în piatră și lemn și a picturii realizată de Pârveu Mutu la această biserică²⁹³.

Tot un studiu al picturii de data aceasta al bisericii fostei mănăstiri

²⁸⁹ Ioana Cristache Panait, **Pârveu Mutu Zugravul**, în „G.B.”, XXIV, NR. 7 - 8, 1965, p. 691 - 699

²⁹⁰ Radu Crețeanu, **Bisericile de lemn din Muntenia**, București, 1968, p. 13 - 17; 33 - 34; 39 - 43 și foto nr. 33

²⁹¹ T. Voinescu, **Observații asupra stilului Brâncovenesc. Portalul**, în „SCIA”, tom 15, 1, 1968, p.17

²⁹² H.Constantinescu, **Meșteri de biserici buzoieni**, în „G.B.”, XXXIII, nr. 1 - 2, 1974, p. 142 și în „*Spiritualitate și istorie la Întorsura Carpaților*”, vol. 2, Buzău, 1983, p. 257 - 267

²⁹³ M.Iliescu, **Decorația bisericii din Bordești (Vrancea) și importanța ei pentru iconografia românească**, în „B.O.R.” anul XCIV, nr. 1 - 2, București, 1976, p. 180 -185

Mera publică Irimia Bogdan cu denumirea **Erminia tradițională românească în picturile murale de la Mira Cantemireștilor**. Autorul face un scurt istoric al monumentului, o descriere al acestuia și o amănunțită descriere a picturii.²⁹⁴

Istoricul Lelia Pavel împreună cu arhitecta Rodica Manoliu publică studiul **Monumentele de artă din lemn din patrimoniul județului Vrancea** care descrie și analizează arhitectural șapte biserici din lemn:

- „*Cuvioasa Paraschiva*” din Valea-Sării, ctitorită în 1772;
- Biserica din Anghelești din sec. al XVIII-lea
- „*Sf.Nicolae*” din Nistorești din 1792;
- „*Sf.Voievozi*” din Vetrești Herăstrău la sfârșitul secolului al XVIII-lea;
- „*Cuvioasa Paraschiva*” din Ruginești construită probabil înainte de 1790
- Biserica din Chițcani com. Movilița la sfârșitul secolului al XVIII-lea;
- Biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” de la Mănăstirea com. Fitionești sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Autoarele stabilesc documentar și tipologic vechimea monumentelor și identifică caracteristicile de ordin tipologic ale acestora. Pentru fiecare biserică este redat planul și elevația acesteia²⁹⁵

În volumul de **Studii și Comunicări** din anul 1980 al Complexului Muzeal județean Vrancea sunt publicate două studii referitoare la monumentele religioase. Primul „**Monumentul de arhitectură populară din Lărgășeni Vrancea**”²⁹⁶ avându-l ca autor

²⁹⁴ Irimia Bogdana, **Erminia tradițională românească în picturile murale de la Mira Cantemireștilor** în „*B.O.R.*”, anul XCV, NR. 1 - 3, 1977, p. 177 - 183

²⁹⁵ Lelia Pavel, Rodica Manoliu, **Monumentele de artă în lemn din patrimoniul județului Vrancea**, în **Vrancea. Studii și comunicări**, vol. I, Editat de Muzeul Județean de Istorie și Etnografie Vrancea, Focșani, 1978, p. 215-232

²⁹⁶ Dorinel Ichim, **Monumentul de arhitectură populară din Lărgășeni-Vrancea**

pe etnograful Dorinel Ichim face o amănunțită descriere a bisericii „*Adormirea Maicii Domnului*” însoțită de un istoric al acesteia, de plan, elevație și de fotografii ale bisericii, turnului clopotniță, ale interiorului și ale pieselor de mobilier (catapeteasmă, uși împărătești, icoane). Autorul descrie arhitectural monumentul, forme, plan, materiale de construcție, mobilierul și elementele de decor considerându-l una din cele „*mai frumoase și mărețe construcții din Moldova de Sud*”²⁹⁷.

Al doilea având ca autor pe Lelia Pavel are ca obiect de studiu **Pictura pe lemn din colecțiile mănăstirii Vizantea**. După un scurt istoric al fostei mănăstiri autoarea descrie pictura pe lemn care este formată din șapte icoane împărătești, zece icoane praznicare, friza apostolilor și un fragment cu chipul Mariei, toate provenind de la fosta catapeteasmă a bisericii. Icoanele sunt încadrate de autoare în stilul pictural al secolului al XVII-lea. Sunt redată fotografiile icoanelor împărătești și a frizei apostolilor.²⁹⁸

În anul 1983 în volumul al doilea al lucrării colective **Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților** sunt publicate două studii de referință pentru monumentele religioase din județul Vrancea.

Primul, **Tradiții ctitoricești la Curbura Carpaților**²⁹⁹ avându-l ca autor pe Vasile Drăguț face o trecere în revistă a ctitorilor din județele Buzău și Vrancea. Bisericile din lemn sunt amintite „numai în treacăt” accentul studiului căzând pe construcțiile de zid. Pentru județul Vrancea autorul trece în revistă în ordine cronologică Mănăstirea Vizantea,

în **Vrancea. Studii și comunicări**, III, Editat de Complexul Muzeal al Județului Vrancea, Focșani, 1980, p. 483 - 500

²⁹⁷ *Ibidem*, p.500

²⁹⁸ Lelia Pavel, **Pictura pe lemn din colecția mănăstirii Vizantea**, în **Vrancea. Studii și comunicări**, III, Complexul Muzeal al Județului Vrancea, Focșani, 1980, p. 501 - 516

²⁹⁹ V.Drăguț, **Tradiții ctitoricești la Curbura Carpaților în Spiritualitate și istoric...**, II, Buzău, 1983, p. 147 - 187

schitul Dălhăuți, biserica „*Sf.Voievozi*” din Gugești, biserica mănăstirii Vizantea, biserica „*Adormirea Maicii Domnului*” din Domnești, „*Sf.Ioan Botezătorul*” din Focșani, Ovidenia din Odobești, mănăstirea Mera, Ovidenia din Focșani, biserica Nașterea Maicii Domnului a fostului schit Recea din Cândești, biserica Sf.Voievozi a schitului Bontăști, biserica schitului Vărzărești, biserica mănăstirii Bordești. Toate aceste biserici construite în secolul al XVII-lea sunt datate și la natele de subsol este dată câte o succintă bibliografie pentru fiecare monument³⁰⁰.

Biserica Sf.Ioan Botezătorul este descrisă arhitectural³⁰¹, iar biserica din Bordești este remarcată prin decorul sculptat în piatră și pictura realizată de Pârvu Mutu³⁰².

Pentru primele două decenii ale secolului al XVIII-lea sunt enumerate bisericile Mănăstirii Mera, „*Sf.Dumitru*” din Focșani, „*Sf.Vasile*” din Pădureni-Jariștea, Donie, Precista și Sf.Nicolae Vechi din Focșani. Pentru fiecare este dată anul ctitoririi și la note se face o succintă încadrare tipologică arhitecturală și sursele bibliografice.³⁰³ Este remarcată importanța Mănăstirii Mera, făcându-se descrierea ansamblului monahic și a bisericii³⁰⁴.

Urmează apoi începând cu anul 1732 biserica Sf.Nicolae Nou din Focșani, Nașterea Maicii Domnului din Odobești, „*Sf.Nicolae*” Tăbăcari din Focșani, Biserica „*Sf.Treime*” a schitului Cotești (1750). Urmează Biserica Proorocul Samuil din Focșani (1756 - 1757), Săpunaru, Cuvioasa Paraschiva-Domnească, Ovidenia din Focșani, Biserica Cuvioasa Paraschiva din Năruja, Sfinții Voievozi-Stamtinești din Focșani, Sfinții Voievozi din Mircești-Vânători și biserica din Gugești, comuna Câmpeneanca, toate de la sfârșitul secolului al

³⁰⁰ *Ibidem*, p. 160 - 165 passim

³⁰¹ *Ibidem*, p. 165 - 166

³⁰² *Ibidem*, p. 169 - 170

³⁰³ *Ibidem*, p. 172 - 173

³⁰⁴ *Ibidem*, p. 174 - 176

Pentru începutul secolului al XIX-lea sunt remarcate bisericile: „*Nașterea Maicii Domnului*” din Căndești, „*Sf. Gheorghe*” din Lespezi-Homocea, „*Sfinții Voievozi*” a schitului Dălhăuți, Izvorul Tămăduirii tot de la Dălhăuți, Sf. Cruce din Odobești. Pentru fiecare din bisericile enumerate la note sunt date anul ctitoririi, ctitorul, încadrarea tipologică-plan și dispunerea turelor.³⁰⁶

Studiul profesorului Vasile Drăguț este de referință pentru încadrarea tipologică a bisericilor din zona județului Vrancea în stilurile arhitecturale ale evului mediu românesc.

Al doilea studiu **Bisericile de lemn din curbura Carpaților** având ca autoare pe Ioana Cristache-Panait trece în revistă bisericile lucrate în lemn din județele Buzău și Vrancea³⁰⁷.

Pentru județul Vrancea trece în revistă bisericile: Mănăstirea, Crucea de Jos, Colacu, Ciolănești, Ghimicești, Ruginești, Valea Sării, Anghiești, Prisaca, Câmpuri-Tei, Răcoasa, Sperieți, Chițcani, Lărgășeni, Străoane, Odobesca-Cotești, Văleni, Valea Neagră, Nănești, Jitia. Bisericile sunt încadrate tipologic, urmărindu-se caracteristicile planului, ale tehnicilor de construcție și ale decorului traforat sau sculptat. Sunt făcute referiri la anul ctitoririi, datarea tipologică a monumentului, la elementele constructive caracteristice fiecărei biserici³⁰⁸. Studiul este important pentru încadrarea tipologică a bisericilor de lemn din județ în cadrul mai larg al monumentelor de lemn din întreaga țară.

Un studiu istoric și artistic despre **Biserica de lemn „Sfinții Voievozi”**, a schitului Dălhăuți este realizat de Lelia Pavel. Autoarea după un scurt istoric face o detaliată descriere a bisericii de lemn, a

³⁰⁵ *Ibidem*, p. 177 - 182 passim

³⁰⁶ *Ibidem*, p. 183 - 185

³⁰⁷ Ioana Cristache Panait, **Bisericile de lemn din Curbura Carpaților**, în **Spiritualitate și istorie...**, II, Buzău, 1983, p. 244 - 256

³⁰⁸ *Ibidem*, passim

decorației, mobilierului și icoanelor. Este publicat planul bisericii și fotografii ale icoanelor³⁰⁹.

Alt studiu al aceleiași autoare este despre **Biserica de lemn din satul Păulești, județul Vrancea**. După un scurt istoric este descrisă biserica și sunt făcute câteva referiri la icoane și la pictură. Sunt redată planul bisericii și fotografii ale unor detalii constructive și a icoanei „Sf.Nicolae” din anul 1791³¹⁰

Un studiu dedicat bisericilor de lemn din țara Vrancei este publicat de Ion Cherciu sub titlul de **Contribuții la studiul monografic al bisericilor de lemn din Țara Vrancei – Valea Nărujei**³¹¹ Studiul repertoriază bisericile din Nistorești, biserica Sf.Nicolae din Vetrești-Herăstrău, bisericile Sf.Voievozi și a schitului Valea Neagră din Herăstrău.

Bisericile sunt descrise succint, sunt prezentate elementele decorative, icoanele și pictura. Sunt publicate desene cu vederi generale ale bisericilor, planul și elevația acestora și detalii constructive ale cheilor de boltă³¹².

Trecerea în revistă a bibliografiei care într-un fel sau altul face referiri la bisericile din județul Vrancea impune **două concluzii**:

1. bisericile construite în lemn au prezentat un interes mărit pentru cercetători, acestea fiind practic epuizate relativ la informația istorică și artistică. Monumentele sunt descrise, sunt publicate planuri, relevee, fotografii, lipsind doar un repertor general al acestora într-o

³⁰⁹ Lelia Pavel, **Biserica de lemn „Sfinții Voievozi” a schitului Dălhăuți, în Vrancea. Studii și comunicări**, XI, Editată de Muzeul Vrancei, Focșani, 1997, p. 202 - 208

³¹⁰ Idem, **Biserica de lemn din satul Păulești, jud. Vrancea, în Vrancea. Studii și comunicări**, XI, Focșani, 1997, p. 224 - 229

³¹¹ Ion Cherciu, **Contribuții la studiul monografic al bisericilor de lemn din Țara Vrancei - Valea Nărujei, în Vrancea. Studii și comunicări**, XI, Focșani, 1997, p. 209 - 223

³¹² *Ibidem*, passim

singură lucrare.

2. Bisericile de zid au prezentat interes doar în măsura în care erau ctitorite de domnitori domnești sau biserici ale unor mănăstiri și schituri. Studiile s-au axat pe ctitoriile domnești, în special Mera și Soveja, pe decorația bisericii Bordești, datorită realizării picturii acesteia de către Pârvu Mutu precursor al picturii moderne românești. La cele mai multe din bisericile de zid referirile sunt în general disparate, având ca obiect de regulă istoricul monumentului respectiv. Doar profesorul Vasile Drăguț în studiul **Tradiții ctitoricești la curbura Carpaților** face o trecere în revistă a celor mai cunoscute monumente religioase de zid din județul Vrancea făcând referiri succinte la aspectul lor artistic.

Plecând de la aceste premise bibliografice considerăm justificat demersul nostru de a repertoria și a analiza bisericile construite din zid de pe teritoriul județului Vrancea. Vom urmări atât informația documentară cât mai ales prin întreprinderea unei cercetări de teren care să descrie aceste biserici, prin plan, elevație, elemente decorative, inventar.